

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1975

Sengotisk kalkmaleri i Krummerup kirke.

Akvarel af Jacob Kornerup.

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1975

ARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

ÅRBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 62

1975

HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

Bestyrelsen:

Lektor L. Balslev, Sorø.

Amtsrådssekretær Folmer Christensen, Sorø, næstformand.

Læge K. E. Christensen, Slagelse.

Viceinspektør R. Henneke, Kristinelundsvej 39, Slagelse, kasserer og sekretær.

Landsretssagfører Carl Jonsén, Ringsted.

Gårdejer Carl Jensen, Hanehøjgård, Snesev.

Gårdejer Peter Kristensen, Aakandegaard, Forlev.

Borgmester Johannes Lyshjelm, Stignæs pr. Skælskør, formand.

Bibliotekar Jens A. Nielsen, Haslev.

Erling Petersen, Fredensvej 8, 4250 Fuglebjerg.

Revisorer:

Viceinspektør Fr. Andersen, Slagelse.

Bankfuldmægtig Kai Jensen, Slagelse.

Redaktion af årbogen:

L. Balslev, Jens A. Nielsen og Erling Petersen med sidstnævnte som ansvarshavende redaktør, til hvem henvendelser i redaktionssager må ske. Bidrag til næste årbog må være redaktøren i hænde senest 1/4 1976 og helst i god tid inden. Der betales et mindre honorar pr. side.

INDHOLD AF BIND 62

Glimt fra en gammel sognerådsprotokol	7
<i>Af Peter Kristensen, Forlev</i>	
Den vindskibelige degn i Krummerup	18
<i>Af Erling Petersen, Fuglebjerg</i>	
Fisker Niels Jensen, Glænø	51
<i>Af Dagny Nielsen, Glænø</i>	
Voldanlægget ved Haraldsted sø	73
<i>Af Axel Herløv Jensen, Virum</i>	
Litteratur om Sorø amt 1974–75	84
<i>Af A. Strange Nielsen</i>	
Historisk Samfund for Sorø Amt 1974	87
<i>Ved Johs. Lyshjelm</i>	
Resumé af regnskabet 1/7 1973 – 30/6 1974	88
<i>Ved R. Henneke, Slagelse</i>	
Nye medlemmer	89
Repræsentanter i sognene	90
Ældre årbøger	90
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	91
Nyt fra de lokalhistoriske arkiver og Sorø Amts Museum ...	93

Glimt fra en gammel sognerådsprotokol

Af Peter N. Kristensen

Vemmelev/Hemmeshøj kommune var indtil sammenlægningen 1.-4.-1970 en af Sorø amts største landkommuner.

Den havde et landområde på 3.413 ha med 2.300 indbyggere; som sammenligning kan nævnes, at Korsør købstad kun havde et område på 1.250 ha.

Kommunen bestod af 8 landsbyer, og 50 km sogneveje forbandt disse med hinanden.

Engang gik den gamle kongevej fra Antvorskov slot over Vårby å gennem Forlev marker til Taarnborg slot.

Vejene kunne berette om mange optog, der har færdedes på disse. Svenskekongens lejetropper lagde gårdene i mange landsbyer øde. På den gamle hovedvej red hestegarden i 1848 på vej mod Korsør for at deltage i kampene i Sønderjylland.

Et øjenvidne har fortalt mig om dette strålende farvespil, solen skinnede i de blanke hjelme og brystplader, da de red ned ad Kirkebakken i Vemmelev.

Den 9. april 1940 var det et sørgeligt skue, da gik optoget i modsat retning, tidligt om morgenen strømmede Hitlers tyske invasionstropper frem og fortsatte mange dage med militærbiler og gamle hestetrukne vogne, som var ranet i Polen, det var såre trist.

Men så kom dagene i maj 1945, det huskes med hvilken begejstring Montgomerys ørkenrotter blev hilst, de kom i deres nye panservogne

på deres sejrstogt mod København, det var den store modsætning, for i den anden side af vejen passerede den slagne hær i en uendelig trist række for at blive afvæbnet i Korsør og for at aflevere alt det, de havde ranet her i landet.

I 1670 blev Artvorskov slot sæde for et af landets rytterdistrikter, og der blev oprettet rytterskoler.

Vemmelev fik sin rytterskole i 1721, hvilket den gamle plade beretter om.

I 1828 forlangte Hemmeshøjs beboere at få sin egen skole. Man købte en grund af selvejergmd. Andreas Larsens enke, Karen Christensdatter i Stude, og nu blev skolen liciteret ud, det skete ved op-råbning og trommeslagning på torvet i Slagelse.

Der indkom kun eet tilbud, nemlig fra 2 mænd i Pedersborg, de ville udføre den for 976 Rdl. Skolen skulle bygges solidt, bindingsværk af egetømmer. Byens bønder skulle køre alle materialerne. Det blev dog ikke disse to mænd, der kom til at udføre byggeriet, da de ikke kunne stille den fornødne kaution.

Man besluttede så at lade en storkøbmand Smidth i Korsør udføre arbejdet, han var godt kendt af skoleudvalget, og desuden ville han udføre det 6 rdl. billigere end det første tilbud. Sorø amt fandt det også mere betryggende.

Skolen blev færdig til tiden den 15. oktober 1828 og godkendt af skoleudvalget, hvis formand var pastor P. Duus, Vemmelev.

Derimod gik der fem år, inden Karen Christensdatter kunne drage til Taarnholm for at modtage resten af salgssummen for jorden, 37 Rdl., idet hun havde betalt landinspektøren for adskillelsen af parcellen.

Den gamle sognerådsprotokol indledes med at berette om det første møde, sogneforstanderskabet lod afholde i Vemmelev præstegård 1841. Sogneforstanderskabet bestod af følgende medlemmer:

„Sognepræsten Hr. Pastor Duus.

Godsejere med 32 Td. Hartkorn og derover:

Hans Excellence Geheimstatsminister, Greve af Moltke til Espe.
Proprietær Quistgaard til Lyngbygaard.

Commandør Jørgen Conrad de Falsen til Taarnholm.

De valgte Mænd:

Møller Hennecke, Vemmelev.

Gmd. Christen Andreasen, Hemmeshøj.

Gmd. Lars Pedersen, Ormslev.

Gmd. Jacob Jensen, Hemmeshøj.

Gmd. Søren Hansen, Erdrup.

Gmd. Jeppe Pedersen, Stude Mark.

Gmd. Hans Nielsen, Vemmelev.

Endvidere Stedets Politimester og Birkedommer Birch i Slagelse.“

Formand blev commandør Falsen til Taarnholm, han var en meget interessant skikkelse og får derfor en længere omtale til trods for, at han kun var formand et par år, idet han fraflyttede egnen efter at have solgt Taarnholm og købt Søbysøgård på Fyn.

Protokollen er ført smukt og sirligt og beretter om lange forhandlinger på sogneforstanderskabets møder, der blev afholdt på Taarnholm.

Sognepræsten og formanden var ikke altid enige, og der berettes om et møde, hvor sognepræsten forlader forhandlingerne i vrede uden at underskrive protokollen. Han havde købt skolemateriale uden bevilling, og det kunne formanden og de øvrige medlemmer ikke godtage.

Det var det sidste møde, sognepræst P. Duus deltog i, eftersom han døde den følgende morgen.

Jørgen Conrad de Falsen var født i Christiania, han tilhørte en rigt begavet slægt. Hans fader, Enevold de Falsen, var digter, jurist og statsmand, han var i en ung alder sat til at beklæde Norges øverste dommerembede og blev Norges egentlige styrer, da krigen i 1807 ud-

brød mellem England og Danmark. I disse vanskelige år blev han elsket af hele det norske folk, og der blev landesorg, da han døde.

Jørgen Conrad de Falsen blev uddannet som søofficer, og han var i krigen mod England 1808 chef for en kanonbådflotille i Storebælt.

Det faldt i hans lod at lede en ekspedition til Anholt i 1811, hvor englænderne havde sat sig fast for at beherske Kattegat.

Angrebet på øen var på forhånd håbløst, men kongen forlangte, at de skulle gennemføres, det lykkedes at få landsat 500 mand, som dog hurtigt måtte kapitulere efter at have lidt store tab.

Det lykkedes Falsen at få reddet de fleste af skibene; han blev se-

nere kritiseret, men det blev hurtigt godtgjort, at der ikke kunne lægges ham noget til last, og hans mod og tapperhed var udvist tidligere, i 1813 præsterede han at få prins Christian Frederik i åben båd fra Jylland til Norge.

Efter krigen rejste han til Frankrig, men kommer hjem i 1836 og køber Taarnholm, han tager sin afsked på grund af svigtende helbred, Falsen er da udnævnt til commandør og bliver senere kontreadmiral. Han dør på Søbysøgård august 1849, og er begravet i Holmens kirke.

Jørgen Conrad de Falsen var elsket af sit mandskab på søen for sit glimrende eksempel, ligeledes af sine bønder på Søbysøgård for sit frisind, og disse rejste ham efter hans død et mindesmærke i Søbysøgårds slotspark.

Efter Jørgen Conrad de Falsens bortrejse blev sognepræst dr. theol. Wilhelm Rothe valgt til formand, han var P. Duus' efterfølger i embedet, som han beklædte i 33 år.

Han var meget lærd og udgav flere videnskabelige bøger og afhandlinger.

Dr. Rothe blev formand for sognerådet i 1844–45, men der blev afstemning om pladsen mellem ham og inspektør Baumann, Taarnholm, som fik flest stemmer, men allerede i 1848 får Dr. Rothe vance og holder nu stillingen i 12 år.

Arvefæstebonde Jacob Rasmussen, Ormslev, var også medlem af et af de første sogneforstanderskaber, det var måske ret ejendommeligt, at en arvefæstebonde sad i samme råd som sin godsherre, og desuden var han tilflytter til sognet, og tre slægtled efter ham sad som sognerådsformænd i de 32 år af kommunens 130 års historie.

Jacob Rasmussen blev som en af de første valgt til forligsmægler efter lov af 10. maj 1854, og han måtte da underskrive flg. erklæring:

„Jeg, Jacob Rasmussen, som af Sogneforstanderskabet i Vemmeløv Sogn er valgt til at mægle i Tyendesager, lover og sværger, at jeg med yderste Kræfter skal søge og befordre billig, mindelig Forening imellem Parterne i alle de Sager, som indkommer for mig, og at jeg

dertil skal bidrage med al mulig Nidkærhed og Redelighed efter mine Evner, samt efter min bedste Overbevisning og Samvittighed.

Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord“.

Ormslev, den 20. Oktober 1857.

Jacob Rasmussen.

Ved sogneraadsmødet den 7. Februar 1861 skulde der vælges ny Formand, der var Modstand mod Sognepræsten, det saa ud, som Gaardmændene nu vilde tage Sagen i deres Haand.

Ved Afstemningen fik

Gmd. Hans Sørensen, Hemmeshøj,	5 St.
Dr. Theol. Rothe	4 St.
Møller Mads Larsen	1 St.

Siden har der kun været Landmænd paa Formandspladsen indtil 1/4-1970.

Allerede Aaret efter vælges Møller Mads Larsen i Vemmelev, han tilhørte en af Sognets ældste Bondeslægter og var en meget dygtig og driftig Landmand, foruden Møllegaarden drev han paa et Tidspunkt 2 Gaarde. Han var heller kun Formand et Aar, hvilket ogsaa blev Tilfældet med flere af de næstfølgende.

I 1864 blev der udskrevet 12 Heste til Hæren, de var vurderet til en Sum, der varierede fra 180 Kr. til 250 Kr. Chr. Asmussen, Gede-marksgaarden, maatte afgive 3 Heste.

I 1868 valgtes Frederik Rasmussen, Forlev til Formand, han holdt Pladsen i fem Aar.

Der findes et Regnskab med hans smukke Haandskrift 1870:

Den samlede Indtægt var	4.678 Kr.
Udgiften	4.417 Kr.
Beholdningen	261 Kr.

Den 29. December 1874 valgtes Gmd. Peter Nielsen, Lyshøj, til Sogneraadformand. Han var Svigersøn af foran omtalte Jacob Rasmussen, med ham blev Stillingen af længere Varighed, og i første Omgang 6 Aar i Træk til 1880. Ved det ordinære Møde den 9. April 1875 tilstodes det Formanden til Medhjælp 8 Mark pr. Td. af Kommunens samlede Hartkorn.

Ved samme Møde fremkom Skolelærer Arleth, Hemmeshøj med Ansøgning om at drive den Jord, han har købt sammen med Skoleloden, herimod fandt Sogneraadet intet at erindre.

Desuden tilstodes det Lærer Arleth et Tilskud af 8 Kr. til Reparation af sine Stuer, deraf 6 Kr. 56 Øre til Tapet.

21. December 1875 forelaa en Begæring fra Friskolelærer Stenbæk, Ormslev, om at tilstaa hans Skole 1 Kr. for hvert skolepligtigt Barn, der søgte den.

Sagen udsattes til næste Møde.

3. Februar 1876 afholdtes ekstra Møde:

Under Forventning af Amtets Samtykke vedtog Sogneraadet at yde et Bidrag af 1 Kr. for hvert skolepligtigt Barn, der nyder Undervisning i Kommunens Friskoler.

3. August 1876.

Sogneraadet vedtog, at hvor Pilene langs de offentlige Veje staa tættere end 5 Favne, skulde de fjernes, samt hvor der mangler Pil, anmodes Beboerne af de tilgrænsende Jorder at plante der.

Nye Pile skulde plantes med en Stamme af 7 Alens Længde.

9. Oktober 1879.

Fra Sognepræst Heiberg fremkom en Begæring om at yde et Bidrag til hver af Kommunens Friskoler, Forlev og Ormslev af en Størrelse paa 50 Kr. til Anskaffelse af Landkort og Bøger.

Ved Valget 1881 blev Gmd. Anders Hansen, Forlev, Formand indtil 1883, og afløstes da af Gmd. Niels Olsen, Erdrup.

Anders Hansen var født paa Langeland og var en høj, rank Skikkelse. I min Drengetid var han vor nærmeste Nabo, og jeg husker, han fortalte om sin Deltagelse som Trainkonstabel i det ulykkelige Tilbageskud fra Dannevirke i Februardagene 1864, hvor Kanoner og Heste gled paa de isglatte Veje og sank i Mudder.

I Aaret 1887 blev Peter Nielsen, Lyshøj, atter valgt til Sogneraadets formand. Han havde Stillingen i fem Aar, indtil Sygdom tvang ham til at give op. Han havde været engageret i mange Ting, da Kommunens Beboere nærrede stor Tillid til ham, han var i 25 Aar Formand for Interessentskabet Forlev Teglværk, dette Hverv havde taget stærkt paa hans Kræfter, han døde 1899, kun 65 Aar gammel.

Den 5. Januar 1892 valgte Sogneraadet hans Søn Gmd. Martin Nielsen, Lyshøj, til Formand. Den samme Tillid, som Faderen havde nydt, overførtes paa Sønnen, som i flere Aar havde hjulpet sin Fader som Sekretær, og faa var som han inde i kommunale Sager. Arbejdet voksede med Aarene, idet der kom mange Love og Cirkulærer, som krævede mere Indsigt end tidligere.

Mødet 18. Marts 1897.

Da Sognepræst Reimer er afgaaet ved Døden, og Skolekommissionen staar uden Formand, vælger Sogneraadet Martin Nielsen til Formand.

8. Juli 1897.

Sogneraadet vedtager, at der er ingen Anledning til at anbefale Kroforpagter Peter Lunds Ansøgning om Privilegium af Ormslev Kro.

Ved Folketællingen Februar 1901 fandtes der 1.882 Personer.

I Vemmelev Sogn 1.207.

I Hemmeshøj Sogn 675.

Der findes 402 Gaarde og Huse.

Den 21. Marts 1903.

Det vedtages at ansætte 3 Vejmænd og at lønne dem med 2 Kr. daglig. De skal arbejde paa Vejene nærmere angivet af Sogneraadets Medlemmer.

Regnskabet for 1902 balancerer med 22.220 Kr. Kassebeholdning 1.417 Kr.

25. Juni 1903.

Sogneraadet vedtog at Tjenestefolk skulde ikke beskattes, dersom de ikke foruden Kost og Logi havde en aarlig Løn: for Piger 100 Kr., for Karle 125 Kr.

3. Februar 1906 var en vigtig Sag på Dagsordenen, nemlig:

Formanden til Fremme af Automobilismen i Danmark lod forespørge, om man her i Kommunen kunde antages at være for eller imod en Adresse til Regeringen om en Udvidelse eller Lempelse i Automobilloven saaledes, at Brugen af disse Befordringer tillades overalt

hele Døgnet igennem, med de Indskrænkninger i Kørhastighed, som Hensynet til den almindelige Færdsel paa Landevejen maa paabyde.

Det vedtoges at svare, at man antager nærmest, at Beboerne er imod Sagen.

28. Juni 1906.

Vemmelev-Hemmeshøj Brugsforening havde ved sin Formand, Gmd. Martin Andersen, forespurgt, om Sogneraadet maatte være villig til at sælge en Parcel af Vemmelev Fattighushave af en Størrelse af indtil 2.000 Kvadratalen til Betaling af 25 Øre pr. Alen.

Man vedtog at tilbyde Foreningen nævnte Jordstykke til en Pris af 30 Øre pr. Kvadratalen samt afholde de ved Salget forbundne Udgifter.

Onsdag 10. Oktober 1906.

Da Sogneraadsformanden ved Ministeriets Skrivelse er valgt til Skatteraadet for Slagelse Skattekreds, vedtages det at frigive ham for den tilbageværende Tid af hans Funktionstid.

Martin Nielsen var desuden medlem af Sorø amtsråd i flere år og beklædte mange andre tillidshverv, han døde 1936 og var da forinden tildelt ridderkorset af Dannebrog.

Den næste sognerådsformand blev gmd. Hans Petersen, Stude, og i hans tid blev der bygget skoler i begge sogne.

Den 4. maj 1909 blev den nye skole i Vemmelev indviet. Pladen fra rytterskolen blev indsat i forgangen.

Pladen er nu flyttet en gang mere, idet den blev indmuret i væggen i forhallen på den nye centralskole i 1968.

Fra Hemmeshøjs beboere fremlagdes et fornyet andragende ved mødet d. 8. januar 1920 om, at få afholdt et nyt møde, hvor jernbanespørgsmålet Korsør-Haslev kunne optages til fornyet drøftelse og belysning.

Sognerådet fandt inden anledning til på sagens nuværende standpunkt, at lade et sådant møde afholde.

Hans Petersen virkede i 15 år som formand, og i disse år rasede verdenskrigen 1914–18 og gav mange love og restriktioner og rationeringskort på mange områder, så det har været brydsomme år.

Den 1. april 1921 trak han sig tilbage meget påskønnet for sit arbejde.

Aakandegaard, 8. januar 1975.

Peter N. Kristensen.

Den vindskibelige degn i Krummerup

(Frands Olsen Dorph og hans børn)

Af Erling Petersen

I henved 300 år efter reformationen var degneembedet og dets skiftende indehavere med til at præge hverdagen – og søndagen med – i ethvert nok så lille landsogn. I mange tilfælde hørte degnene til de stille i landet, men ikke sjældent udgjorde de et noget uroligt islæt i det daglige liv. At de kunne undværes, indså først af alle degnesønnen Nicolaj Edinger Balle, der i 1783 var blevet Sjællands biskop. Han fik sat igennem, at embederne ved ledighed blev ophævet, og i årene fra 1794 til 1842 nedlagdes samtlige degnekald i landet, og indtægterne og de vigtigste af embedsforretningerne fordeltes mellem skolelærerne, der da også i adskillige tilfælde, navnlig i Jylland, fortsat blev betegnet som degne, skønt de i næsten alle henseender adskilte sig væsentligt fra det 18. århundredes degne, der dog ikke i almindelighed var helt så naragtige, som tidens digtere skildrede dem.

Med „Erasmus Montanus“ skabte Holberg den komiske, lattervækkende figur Per Degn, som talrige generationer har moret sig over, og så latterlig blev degnen i folks bevidsthed, at også forfattere som Edvard Storm, P. A. Heiberg og Christian Hertz mod slutningen af århundredet fandt det billigt at lade deres vid funkke på de værgeløse degnes bekostning.¹⁾ De var derved med til at fastholde den fejlagtige opfattelse, at degnen var en naragtig størrelse, der kun var til at le ad. Retfærdigvis bør det dog nok nævnes, at Ludvig Holberg, inden han med sin ironi og revselyst havde skabt Per Degn, allerede i „Peder Paars“ havde givet et sandere og rigtigere billede af degnen som en

mand, der drak brændevin, røg tobak, drillede præsten og undertiden stredes med ham; som prøvede at presse bondens betaling for begravelsessalmerne op, og som kunne regne og skrive, om nødvendigt forrette præstens embede, støbe vokslys og „sjunge som den bedste Nattegal“, altsammen træk, der svarede til virkeligheden og beskrev degnen, som han var: et barn af sin tid. Til disse træk kan iøvrigt føjes, at adskillige degne var dygtige, flittige, stræbsomme og til pryd for deres stand, også selv om de undertiden kunne være stridbare og trættekære.

Om Frands Olsen Dorph, der i mere end 37 år var sognedegn til Krummerup og Fuglebjerg menigheder, kan oplyses, at han på ingen måde var en Per Degn i Montani forstand, og det vil formentlig fremgå af det følgende, at hans personlighed og ydre fremtræden i langt højere grad svarede til den degn, der beskrives i „Peder Paars“, og at han i hele sit liv lagde både flid og vindskibelighed for dagen.

Der vides intet som helst om Frands Dorphs oprindelse. Ganske vist har F. E. Hundrup i sin stamtavle over familien Dorph fra 1871 forsøgt at sætte ham i forbindelse med en kendt norsk slægt af samme navn, men uden på nogen måde at kunne føre bevis for sine formodninger. End ikke hans fødselsår kendes. Hundrup anfører året 1671, mens Anders Petersen i „Sjællands stifts degnehistorie“ oplyser, at han var født i 1670. Det eneste, der med sikkerhed kan oplyses om ham er, at han den 24. juli 1691 blev student fra Køge Latinskole, der på det tidspunkt havde magister Jacob Olufsen Heininge som rektor. Han synes imidlertid ikke at have påbegyndt noget studium, tog ikke engang baccalaurgraden, den laveste akademiske grad, og som så mange andre studenter, der ikke havde midler eller lyst til at studere, har han formentlig i en årrække måttet ernære sig ved at undervise velhavende borgeres børn, indtil lykken omsider tilsmilede ham, og han erholdt degnekald. Det kom i hans tilfælde til at vare hele ni år.

I året 1700 døde den hidtidige degn i Krummerup–Fuglebjerg,

Rasmus Caspersen, og kort efter hans død blev Frands Olsen Dorph af Sjællands biskop, Henrik Bornemann, kaldet til degn for de to menigheder. Samme år skete der en anden skelsættende begivenhed i hans liv, den nemlig, at han giftede sig med Benedicte Winding, datter af Rasmus Caspersens forgænger i embedet, Niels Hansen Winding og hans anden hustru Margrethe Mathiesdatter; hun var, som folk dengang havde for skik, opkaldt efter sin faders første kone, Benedicte Jacobsdatter.²⁾

Det var næppe de allerstørste herligheder, de nygifte drog ind til i degneboligen i Krummerup. Huset var uden tvivl af begrænset størrelse; det lå som de fleste degneboliger på landet tæt om til kirkegårds-muren, efter udskiftningskortet fra 1795 umiddelbart op til østmuren, omtrent hvor skolen senere kom til at ligge, og i udseende har boligen sikkert ikke adskilt sig væsentligt fra de lave bondehuse i byen, men den svarede sandsynligvis til de krav, et ungt ægtepar i de tider med rimelighed kunne stille, og der var intet til hinder for, at de i fuldt mål kunne nyde ægteskabets glæder, så meget mere, som de jo sad i et godt fast embede, og det kun afhang af dem selv, om de ville beholde det. Ganske vist var en del af indtægterne ret usikre, eftersom de i nogen grad var afhængige af folks forgodtbefindende, men Frands Dorph viste sig hurtigt at være en mand, der ikke var ræd for at stå på sin ret, indtil han havde fået, hvad der med rette tilkom ham.

Til de mere visse indkomster hørte, hvad degnejorden kunne indbringe. Degnelodden var vel ikke af de allerstørste, men kunne dog nok bidrage antageligt, når det gjaldt om at skaffe brød på bordet. Det fremgår af Sjællands stifts landebog, at i 1567 kunne degnen i Krummerup så otte skæpper hårdt korn (rug eller byg) og seks skæpper havre i Søndermark, fire skæpper korn, fem skæpper havre og ni skæpper blandkorn i Østermark og fem skæpper blandkorn i Nørre-mark. Godt og vel hundrede år senere, ved skyldsætningen i 1682, oplyses det, at degneloddens hartkorn androg 1 td. 6 skpr. 1 alb. Det var *da* den trediestørste degnelod i de to Flakkebjerg herreder, så selv

om jorden måske ikke var af den allerbedste beskaffenhed, så har de ti tønder land dog ikke været at kimse ad.³⁾

Det var imidlertid ikke nok for Frands Dorph. Han måtte have mere at rive i, og det sørgede han så for at skaffe sig. Der var den 12. november 1692 blevet meddelt bevilling til at drive kro i Fuglebjerg, og på et eller andet tidspunkt blev degnen ejer af denne kro med tilhørende privilegium. Om han selv forestod kroholdet, vides ikke, men formodentlig var det forpagtet bort. I økonomisk henseende har kroen næppe været noget særligt givtigt foretagende, eftersom landevejs-trafikken fra Næstved mod Slagelse og Korsør dengang gik helt uden om byen, og måske var det medvirkende til, at degnen i 1724 besluttede sig til at skille sig af med kroen. Den 11. december dette år solgte han for 300 rdl. courant Fuglebjerg kro til overkammerherre Carl Adolf von Plessen, der i årene 1723–25 erhvervede godserne Saltø, Fodbygaard, Harrestedgaard, Gunderslevholm, Førslevgaard, Fuglebjerggaard og Kastrupgaard, hvorved han blev den største lodsejer i Øster Flakkebjerg herred.

Denne rigdom på jordegods hindrede dog ikke Plessen i også at tage de små ting i betragtning, og det kom iøvrigt til at gå ud over degnen, der i al den tid, han havde haft sit embede, havde dyrket et stykke jord på Fuglebjerg mark, som egentlig hørte til Fuglebjerggaard. Det var von Plessen og vel især hans forvalter kommet under vejr med, og i juni 1727 blev Frands Dorph stævnet til Flakkebjerg herredsting, fordi han, som det hedder, havde „brugt“ denne jord. Samtidig indstævnedes også velbårne ritmester Claus Beenfeldt til Skovsgaard, der ejede Krummerup kirke og desuden havde kaldsret til degneembedet. Hensigten med stævningen var at få klarlagt, om degnen ville afstå jorden uden proces. De to kaldsmænd havde dog måttet gå fra Skovsgaard med uforrettet sag, for da de havde vist ritmesteren kaldssedlen, havde han svaret dem, at „hand dermed icke vilde hafve at bestille“, og givet deres beskikkelse samme påskrift.

Degnen, der ikke havde nedladt sig til at svare kaldsmændene, da de

forelagde ham stævningen, havde derimod givet møde på tinge den 5. juni 1727, og han blev her nøje eksamineret af von Plessens sagsfører, Jørgen Jacobsen Friis fra Slagelse. Det var forøvrigt ikke ret megen jord, det drejede sig om, kun 6 skpr. 2 fdk. 1 alb. hartkorn, og Frands Dorph lagde ikke skjul på, at når han havde brugt den pågældende jord, så skyldtes det ene og alene, at han, dengang han overtog degneboligen med tilliggende, havde fået forevist jorden, som også hans forgænger i embedet havde dyrket. Han fortalte videre, at der „i dend March, kaldet Røyeskovs March, iche var meere Jord til Degneboligen end fiire smaae Stycher, beliggende tæt oppe ved Fuglebierre bye“. Tilmed kaldtes marken også Niels Windings Mark efter hans svigerfader, der indtil 1683 havde været degn i Krummerup.

Derpå forklarede Frands Dorph, at han i de år, der var gået, havde betalt de skatter, han var blevet krævet for, og han vidste ikke andet, end at han samtidig havde svaret skat af den nu omtvistede jord, men det var i hvert fald ikke hans agt at indlade sig i nogen vidtløftig proces, eftersom han jo ikke var ejer af jorden. Det måtte derfor blive en sag mellem de to jordrotter.

De oplysninger, degnen gav om jorden, blev i alle henseender bekræftet af de indstævnede vidner. Et af dem, Ib Sørensen fra Fuglebjerg, forklarede meget omstændeligt, at han var vidende om, at „denne omtvistede Jord, som af Deynen, sieur Frants Oelsen, i Crummerup bruges, bestaar af fiire Agre uden Eng og er beliggende paa Fuglebierre Byes March, kaldet Røyeskovs Marchen, hvor Mads Jørgensens Tofteiord render paa dend eene Ende af Jorden, Niels Trolle hans Jord paa dend syndre Side langs ned dermed og Peder Bundesen, Jens Clemmensen og Niels Pedersen deres Jorder paa dend østre Ende, og dend anden Ende saa vel som ved dend eene Side er Gjerder.“ Ib Sørensen forklarede desuden, at degnen ikke havde anden jord i den samme mark, og Krummerup by havde hverken ager, eng eller fællig på samme Fuglebjerg mark. Iøvrigt lå jorden, som degnen havde dyrket, tæt op til Fuglebjerggaards have.

Der gik nu nogen tid hen, uden at der skete noget. Snart fik Plessens sagfører forfald, snart udeblev degnen og ritmesteren, der stædigt fastholdt, at „hand intet hafde haft med dend Jord at bestille, vilde og ey heller hafve noget med dend at bestille“, og degnen sagde, at han ville komme til tinget, dersom det var ham muligt, hvis ikke, kunne de gøre, hvad de ville. Han udeblev da også godt nok, og sagen optoges til doms. Den 7. august 1727 faldt dommen, og det viste sig da, at prokuratoren fra Slagelse havde kunnet fremlægge meget vægtige og ganske klare beviser på den omstridte jordlods tilhørsforhold. Det drejede sig blandt andet om „tvende Jordebøger med rødt Kride insigneret“, den ene en jordebog over Fuglebjerg gård og gods, underskrevet af hr. brigadér Niels Mund på Rønnebæksholm den 12. marts 1698, den anden en genpart af kancelliråd von der Maases jordebog, bekræftet af forvalter Kruuse på Saltø den 4. juli 1725. Desuden fremlagde prokurator Friis to uddrag af von der Maases skøde af 12. oktober 1725, en skadesløsforskrivning på det omstridte jordstykke, udstedt af von der Maase og underskrevet af „2^{de}de høy respective Betiente i Wemmeltofte“ den 28. maj 1726, samt endelig en attest fra krigsråd Bruun af 3. juni 1727.

Da ritmester Beenfeldt og for så vidt også Frands Dorph begge med bestemthed havde nægtet at befatte sig med nogen proces om den meget omtalte jord, og de fremlagte bevisligheder godtgjorde, at den henhørte under Fuglebjerggaard og dens ejer, som havde svaret de kongelige skatter og kontributioner, så kunne retten ikke komme til andet resultat, end at bemeldte 6 skpr. 2 fdk. 1 alb. hartkorn burde tilhøre hans excellence von Plessen som den rette ejermand. Degnen måtte derfor fra denne dag ikke længere befatte sig med jorden, men overlevere den til den rette ejer, „høyædle og velbaarne Hr. Geheime raad og ober cæmmererer von Plessen“. ⁴⁾

Den brave degn i Krummerup var naturligvis ikke interesseret i at geråde i proces med von Plessen, der var en af de mægtigste mænd i Danmark på den tid, men selv om han havde måttet give afkald på

jorden, så kunne det dog være ham en trøst, at han i mere end 25 år uhindret havde kunnet drage nytte af en jordlod, som de skiftende ejere af Fuglebjerggaard havde måttet svare skat af. Iøvrigt var han jo heller ikke i bekneb for jord, eftersom han allerede flere år inden sagen om jorden i Fuglebjerg kom op, havde fået en af ryttergodsets gårde i Krummerup i forpagtning. Det nøjagtige tidspunkt for overtagelsen kendes ikke, men han drev den vistnok allerede i 1723, for da holdt han både karl og pige. De helt sikre vidnesbyrd foreligger dog først fra 1724, hvor han året rundt nævnes som bruger af gården, der havde et hartkorn af 7 tdr. 5 skpr. 1 alb., og som ifølge matriklen af 1688 var betegnet som gård nr. 3 i Krummerup by. Den blev dog ikke ved med at høre under ryttergodset. Den 7. februar 1731 blev den tillige med fire andre gårde i Krummerup overdraget til Carl Adolf von Plessen, og i skødet siges det udtrykkeligt, at gård nr. 3 brugtes af degnen Frands Olsen.⁵⁾

Det vil med andre ord sige, at Frands Dorph, skønt han nu var i en alder af 61 år, kunne overkomme at forrette degnetjeneste ved Krummerup og Fuglebjerg kirker, drive sin egen jordlod samt den største af de fem tidligere ryttergårde. Det fortæller en hel del om flid, praktisk sans og omfattende stræbsomhed, og disse egenskaber fremhæves yderligere af, at der ingen vidnesbyrd foreligger om, at han på noget tidspunkt skulle have forsømt sit egentlige kald.

Derimod foreligger der en hel del oplysninger om Frands Dorphs forhold til sine omgivelser, og af dem fremgår det med al ønskelig tydelighed, at han ikke var kedelig at have til byfælle. Det skyldtes ikke bare hans hyppige sommenstød med byens procesmager nr. 1, mølleren Henrich Raun, som der tidligere er blevet fortalt om, men også, at han ikke så sjældent ragede uklar med mennesker, der set med samtidens øjne egentlig måtte regnes for hans overordnede eller hans foresatte.

Frands Dorphs nærmeste foresatte var naturligvis hans sognepræst. I hele hans embedstid var der kun to præster i Krummerup-Fugle-

bjerg. Det var Jacob Prom fra 1676 til 1722 og hans søn Johannes Nicolai Prom, der i 1715 blev kapellan hos faderen, og som efter hans død blev sognepræst, et embede, han røgtede, til han i 1759 døde. Mens den gamle hr. Jacob levede, var der ingen vanskeligheder, og den første tid efter, at hans søn var blevet sognepræst, forløb vistnok også uden nævneværdige gnidninger, men nogle år senere begyndte det at gå skævt. Om det nu var præsten eller degnen, der var skyld i, at de kom på tværs af hinanden, eller årsagen var en helt tredie, ja, det er et spørgsmål, som vanskeligt kan besvares. Der er dog en tilvished grænsende sandsynlighed for, at præstens kone, der hed Barbara, var den virkelige årsag til hele miséren. Hun var født år 1700, datter af Johan Thomsen Neergaard, der i tre år, fra 1721 til 1724, havde ejet Fuglebjerregaard, og blev i 1718 gift med Johannes Nicolai Prom, der på det tidspunkt godt nok kun var kapellan hos faderen, men med løfte om at blive hans eftermand i præsteembedet. Hun var ved brylluppet kun 18 år gammel og 12 år yngre end sin mand, der vistnok var et lige så fredeligt gemyt, som hun var det modsatte. Sagt med et mildt udtryk var hun en særdeles ildfuld dame. Samtiden gav dende det skudsmål, at hun var stridslysten og havde det med himmelskrigende og forargelige eder, smælden, skælden, pryglen og slag; hun holdt tordentaler over manden og skældte ham ud for skælm, kanalje og sorte slunkne hund, og tit og mangen gang måtte han gå til kirke med forrevne kinder og hovne øjne. Hun kastede hans bøger på gulvet og trampede på dem, og undertiden gik der nogde ruder med i købet. Biskop Peder Hersleb ramte næppe helt ved siden af, da han efter en visitats i 1751 skrev om Prom, at han var en ynkværdig mand, der havde en stor plage i sit hus.⁶⁾

Det var imidlertid ikke degnen, den gode madame Prom i første omgang kastede sig over, men den ældste af hans sønner, Niels Winding Dorph, der den 15. juli 1724 i en alder af 18 år var blevet student fra latinskolen i Korsør. Som faderen før ham var han ikke begyndt på noget universitetsstudium, men var i stedet blevet skoleholder

ved Carl Adolf von Plessens skole i Fuglebjerg, der var mellem de fem først funderede skoler på hans godser, og som var opført i et hjørne af Fuglebjerggaards have.

Skolen var hverken rummelig eller flot, men i forhold til tiden særdeles anvendelig, og med tre fag skolestue og tre fag bolig til sin rådighed kunne den unge skoleholder så tage fat på undervisningen, der blev påbegyndt i oktober 1724. Desværre viste det sig ret hurtigt, at den unge student ikke fik det alt for morsomt i sit skoleholderembede, fordi han pludselig så sig fanget af præstekonens intriger. – Da bønderne i 1727 kom kørende til præstegården med deres julekorn, bildte hun to af dem ind, at de ikke kunne have deres koner i fred for skoleholderen, og da i deres befippelse ikke straks rent ud benægtede alt, opfattede hun det som en indrømmelse af, at hun havde ret, og skønt hun ellers selv ifølge traditionen nærede meget liberale anskuelser med hensyn til ægteskab, spillede hun nu rollen som den forargede og fik sin mand til afholde forhør over skoleholderen på Førslevgaard i overværelse af godsinspektøren Gert Niemann, der jo skulle repræsentere skoleherren, von Plessen.

Æblet falder sjældent ret langt fra stammen, og Niels Winding Dorph var ingen undtagelse fra denne regel. Han var ikke til sinds uden videre at finde sig i en sådan behandling, men fik en af egnens mest ansete prokuratorer, Søren Lintrup fra Slagelse, til at føre sagen for sig, og den 4. marts 1728 måtte de to bønder fra Fuglebjerg, Bonde Nielsen og Niels Pedersen, give møde på Flakkebjerg herredsting at høre vidner og lide dom for deres ublu angivelse på Førslevgaard den 16. februar, at skoleholderen skulle have prøvet at forlede deres hustruer til letfærdighed, „Skoleholderen til Tort og Blammé“. Også sognepræsten, hr. Johannes Prom og hans kæreste (kone) var indstævnet tillige med en række vidner fra Fuglebjerg med kromanden Christopher Foss i spidsen. Inden vidnerne blev ført frem, redegjorde Lintrup for sagens opkomst og gjorde herunder gældende, at da biskoppen kort tid før det omtalte forhør havde været på visitats i

sognene, havde ikke én eneste i de to menigheder haft noget at fremføre „Skoleholderen til Nachdeel udi hans Embede“, og det havde jo dog været det rette sted at klage. Tværtimod fandtes ungdommen ved den lejlighed „udi deris Læsning og Christendoms Øfvelse“ aldeles upåklagelig.

Under hele sagen stod degnen troligt sin søn bi. Det fremgik af flere vidners udsigende, at han stedse havde været på færde og allerede inden forhøret på Førslevgaard gik de to bønder hårdt på klingen. Det viste sig da også hurtigt, at det var sladder og hvisken i krogene, der havde sin store andel i, at sagen i det hele taget var kommet op, og at madame Prom var den, der med flid havde pustet til ilden. Den 18. marts mødte Frands Dorph selv på tinge og krævede vidnerne stedet til forhør. Der var kun mødt to, Niels Folckvarsen og Peder Bondesens søn, men de vidnede som med én mund, at de intet uskikkeligt vidste om skoleholderen, og at de begge havde hørt degnen få det svar af Bonde Nielsen, at hvis han havde sagt noget om, at skoleholderen skulle have været nærgående over for hans kone, så „hafde hand sagt det som en Skielm“, altså for spøg.

Til den 8. april blev der udtaget kontrastævning mod skoleholderen, men han glimrede ved sin fraværelse. Han havde jo også en udmærket sagfører i Søren Lintrup, der svarede med at stævne de to koner til tinge, hvor de skulle møde den 13. maj. Det skete imidlertid af og til, at Lintrup på grund af forretninger ved landstinget var forhindret i at møde, men så stod Frands Dorph frem og førte sagen for sin søn. Den 3. juni protesterede han imod, at Bonde Nielsens og Niels Pedersens hustruer fik lov til at bekræfte deres forklaring ved at aflægge ed, og fik medhold hos dommeren, og to uger senere fremlagde han i retten sit indlæg skrevet på behørigt stemplet papir, og da det var læst, påskrevet og indført i protokollen, begærede han dom i sagen.

I dommen, der faldt den 15. juli 1728, blev det først fastslået, at da de førte vidner ikke havde vidst „noget u-skickeligt med Skoeleholde-

rens Mons. Winding udi Lif og Lefnet at paasige eller tillægge“, så kunne retten ikke følge inspektør Niemanns irettesættelse om, at de to koner skulle have lov at underbygge deres klagemål ved ed, thi efter loven skulle „dend, der Sag gifver, det lovligen beviise“, og det mente dommeren ikke var sket. Derefter hedder det i dommen: „Thi kendes for Rætt, at Bonde Nielsen og Niels Pedersen samt deres Hustruers udsigende Beskyldninger imod Mons. Winding skal være som døde og magtesløse og iche komme Mons. Windings Person eller hans erlige Naufn og Røgte til Præjudice eller Æresforklejnelse i nogen Maade“. Hvad den velærværdige hr. Johannes Prom angik, så burde han efter loven have brugt „betenckende Lemfældighed og Beskedenhed“ i stedet for at holde offentligt forhør over skoleholderen, og for „slig lovstridig Omgang haver Mons. Winding Regres til Hr. Johannes Prom paa lovlig Maade at søge“.7)

Mere synes der ikke at være kommet ud af den sag, og det følgende år rystede Niels Winding Dorph Fuglebjergs støv af sine fødder og søgte andetsteds hen. Selv om det rimeligvis varede en rum tid endnu, inden sladderens døde hen, så blev herredstingets afgørelse alligevel en triumf for den hæderlige og vellærde sognedegn, der så tappert havde kæmpet for at afvaske den plet, der var sat på hans ældste søn, men sagens afslutning betød tillige, at han nu igen kunne få stunder til at tage vare på sine egne affærer, som på det tidspunkt var temmelig spegede.

Det forholdt sig nemlig sådan, at Frands Dorph havde ladet sig provokere til at bruge hastige og knubbede ord imod sin sognepræst, og han havde uden tvivl gjort det i vrede over den intrigante præstekones anslag mod hans søn. Sammenstødet mellem degnen og hans foresatte havde fundet sted den 11. februar 1728, fem dage før præsten holdt det famøse forhør på Førsløvgaard. Den 11. februar var en søndag, og efter først at have prædiket i hovedsognet Krummerup var præsten kommet ind til smeden Ole Olsen i Fuglebjerg, hvor der var forsamlet en hel del mennesker, der skulle til gudstjeneste. Her

havde han i al hast iført sig sine præsteklæder, og mens det stod på, beklagede han, at han var blevet forsinket.

„I har nok tøvet noget efter mig i Dag,“ sagde han, „men jeg har i Dag skriftet et Kvindfolk i Krummerup Kirke. Det har taget Tiden bort, og jeg frygter, at der bliver flere saadanne Folk formedelst de mange Julestuer, der holdes.“ Disse ord fik degnen til at fare i flint. Han trådte hastigt frem og spurgte: „Hvem mener I med de Julestuer, I taler om? Jeg kan nok høre, I støder (sigter) paa mig og mine, ja, støder længe nok!“ Men præsten tog atter ordet og sagde: „Hvad stikker Eder, Mand! Jeg støder ikke paa Eder og Eders. Hold Fred, om I kan!“ Da fo'r Frands Dorph op og råbte: „Spytter I ad mig, saa spytter jeg ad Eder igen!“ Og så slog han i bordet med vred hu og sagde: „Jeg skal, bitter Død, lære Eder noget andet!“

Præsten bad ham nu fare med lempe, gå i kirke og bede Gud om nåde, men degnen spurgte vredt: „Mener I maaske, at jeg er fuld?“ Hr. Prom svarede: „Jeg tror, at I er fuld af Ondskab og Djævelen!“ De gik derefter ind i kirken og forrettede gudstjenesten, men senere indklagede de to mænd hinanden for provsten, hans velærværdighed hr. Mads Holm i Kvislemark, der med to af herredets præster som medassessorer udgjorde provsteretten, der som regel holdtes i Hylinge kirkes sakristi, hvor begivenhederne den 11. februar under stor vidtløftighed blev trevlet op. Det varede flere måneder, og først den 11. juni faldt provstens dom, der imidlertid gik degnen imod. Han indklagede den derfor til landemodet, hvor hele affæren senere på året blev gennemgået. Da landemodets dom skulle afsiges, blev begge parter udviste, men biskoppen, der helst så en fredelig løsning, udnævnte to af provsterne, magister Peder Paulin fra Roskilde og magister Holger Olivarius fra Ørslev, til mæglingmænd. De gik ud til de to mænd og forligte dem således, at degnen ved landemodet deprecerede (afbad) sin formastelige adfærd og lovede fremtidig at begegne præsten som sin foresatte øvrighed med al mulig ærbødighed og lydighed. Til gengæld tilgav præsten degnen det, der var sket hin

februardag. Derpå gav de hinanden hånden og underskrev så forliget i landemodets protokol. Det fremgår iøvrigt af forliget, at når hr. Johannes Prom nu hellere søgte forlig end strid, så var en af årsagerne den, at degnen var hans gamle lærer, der havde undervist ham og gjort ham vel skikket til at komme i latinskolen i Ringsted. Måske havde Frands Dorph også lettere ved at afbede sin forseelse, når han erindrede sit tidligere venskabelige forhold til den mand, som ved skæbnens tilskikkelse var blevet hans foresatte.⁸⁾

Men der var andre herrer end præsten. På Skovsgaard i Kirkerup sogn sad på den tid den mandhaftige ritmester Claus Beenfeldt, der foruden et par gårde i Fuglebjerg også ejede en ikke ringe del af Krummerup sogn, hvortil kom patronatsretten til Krummerup kirke. Det vil sige, at han havde kaldsret, når præste- eller degneembedet skulle besættes, så i en vis forstand var han degnens foresatte. Frands Dorph sad dog lunt inden døre, kaldet, som han var, af den tidligere kirkeejer, biskop Bornemann, og ritmesteren drømte formentlig heller ikke om at blande sig i degnens embedsførelse. Alligevel kunne det ikke undgås, at de på et eller andet tidspunkt måtte tørne sammen. Der synes dog aldrig at have været tale om personligt fjendskab imellem dem, men de lignede i flere henseender hinanden, var lige ret-haveriske, lige vindskibelige og lige bjergsomme, og når deres interesser krydsede hinanden, var det vanskeligt at undgå sammenstød.

Som de fleste jorddrotter dengang var også Claus Beenfeldt meget nøjeregnende, når det gjaldt om at hævde vornedretten.⁹⁾ Det var ham om at gøre at påse, at der var karle nok på godset for det tilfælde, at en fæstegård skulle blive ledig, og der var ingen, der ustraffet skulle tilrane sig hans vornede. Det fik Frands Dorph at føle. Den 18. november 1723 blev han stævnet til Flakkebjerg herredsting af ritmesteren, der forlangte, at degnen fremviste lovligt pas og afsked for hans forløbne vornede, Thomas Jacobsen, der havde forladt Skovsgaard for at tage tjeneste i degnegården i Krummerup.

Både degnen og hans karl havde givet møde på tinge, og her prø-

vede Frand Dorph at smutte udenom, idet han hævdede, at sagen hørte hjemme ved provsteretten, for ifølge loven skulle degne og andre gejstlige stævnes for herredsprovsten, hvor den slags sager bedre kunne bilægges end ved verdslig ret, eftersom det hverken angik ager, eng, jordegods eller kongens interesser. Denne påstand blev dog afvist af herredsfogeden, der belærte degnen om, at dette var en verdslig sag og provsteretten ganske utedkommende.

Beenfeldt havde som prokurator antaget Jochum Lorentz Sandroe fra Eggeslevmagle, og han spurgte nu, om Thomas Jacobsen turde benægte at have tjent hos ritmesteren. Degnen svarede, at Thomas havde tjent hos ritmesteren i fem år til sidste Mikkelsdag. Han var kommet dertil fra præsten i Krummerup, hr. Jacob Prom, og havde hverken ført pas til Skovsgaard og ej heller derfra. Thomas havde ved flere lejligheder anmodet ritmesteren om pas, ja, han havde endda haft tvende mænd på Skovsgaard, hvor de leverede fruens papir dertil, men ritmesteren havde sagt til dem, at når det faldt ham belejligt, ville han give ham pas.

På spørgsmålet, om han benægtede at være barnefødt på ritmester Beenfeldts gods, svarede Thomas, at det var han ganske vist, men af frie forældre, og det kunne han bevise. Sandroe begærede nu dom, da han fandt sagen helt oplyst, men degnen krævede at få den udsat i fire uger, og først den 16. december blev sagen genoptaget. Til denne dag havde Frands Dorph kontrastævnet ritmesteren, fordi han havde nægtet at give Thomas pas. Degnen fremlagde nu i retten et tingsvidne, erhvervet på Antvorskov birketing den 30. november, og det fremgik heraf, at Thomas, mens han tjente på Skovsgaard, i rette og betimelig tid, nemlig førend sidst St. Hansdag, i vidners påhør havde opsagt sin tjeneste fra Mikkelsdag næstefter. Det blev ligeledes bevist, at Thomas hos ritmesteren havde forlangt skudsmål og pas og ydermere leveret det fornødne stemplede papir dertil, men ritmesteren havde atter nægtet ham pas og kun givet som grund, at det ikke faldt ham belejligt. Endelig fremgik det af tingsvidnet, at Thomas

Jacobsens fader var barnefødt på Fyn og altså fynbo, og af den gård, som han havde og boede på i Bendslev by, havde kongen og herskabet bekommet, hvad han burde svare, så den var ikke behæftet med restancer. På grundlag af dette tingsvidne krævede Frands Dorph nu Beenfeldt dømt til at give Thomas Jacobsen pas og skudsmål samt betale alle omkostningerne ved processen.

Den 27. januar 1724 frafaldt ritmesteren pludselig sagen mod Frands Dorph, skønt han nok syntes, degnen havde gjort sig mere end sømmelig umage for at bevise Thomas Jacobsens lovlige opsigelse af sin tjeneste på Skovsgaard. Degnen var dog ikke til sinds sådan uden videre at frafalde sit søgsmål mod ritmesteren. Han antog Jørgen Jacobsen Friis fra Slagelse til at føre sagen, men førend han nødtes til denne bekostning, havde han tilbudt ritmesteren en fredelig drøftelse af sagen, „men derpå til Giensvar erlanget ej ringeste Tødel“. Tværtimod havde Beenfeldt begyndt og fortsat processen, så degnen fastholdt sit søgsmål, eftersom „det icke kunde holdes billigt saaledes med begyndte og igien frafaldte Processer at paatvinge Gotfolch Vitløftighed og Penge-Spilde“.

Efter nøje at have vejet for og imod afsagde herredsfogeden den 20. april 1724 sin kendelse, der gik ud på, at da Beenfeldt havde afstået sin sag, kunne han ikke afsige nogen dom, før nyt stævnenål var fremkommet. Hvad derimod degnen Frands Olsen Dorph angik, så havde han ikke kunnet bevise, at Thomas Jacobsen var fri for at pleje vornedpligt til Skovsgaard. Beenfeldt var derfor ikke pligtig til at lade sin vornede tjene uden for sit gods, uden det skete efter en aftale i mindelighed. Det var derfor heller ikke forsvarligt af degnen at tage karlen i sin tjeneste uden at bekymre sig om pas fra Mikkelsdag til Mortensdag, den dag, ritmesteren stævned ham. Beenfeldt blev følgelig frifundet for degnens og hans karls påstand, men eftersom Beenfeldt havde frafaldet sit stævnenål, blev omkostningerne ved processen ophævet på begge sider.¹⁰⁾

Dermed var så den sag ude af verden, men gemt var ikke glemt,

og Beenfeldt undlod da heller ikke ved en senere lejlighed at få fastslået vornedretten over Thomas Jacobsen, der allerede samme år i høstens tid blev stævnet til tinge for at høre vidner om hans udeblivelse fra godset. Beenfeldts prokurator kunne her fremlægge uomstødelige beviser på, at Thomas Jacobsen var barnefødt i Bendslev 1696, altså inden Frederik den Fjerde tiltrådte som konge, og han var derfor stadig vorned. Der blev da også gjort kort proces. I dommen, der faldt den 21. september, blev det fastslået, at vel var han født af frie forældre, men det var sket på Beenfeldts gods; følgelig var han vorned under Skovsgaard.

Det kunne heller ikke fri ham fra vornedpligten, at han havde op sagt sin tjeneste og krævet pas, thi som vorned var han forpligtet til at tjene på godset, og hvad angik ryttersessionens tilladelse til, at han måtte slippe for indrullering for ryttergodset, skønt han tjente på den ryttergård, degnen havde i fæste, så kunne det ikke anfægte Beenfeldts vornedret. Degnens øvrige påstande i sagen var ubevislige, så herredsfogeden dømte Thomas Jacobsen til at pleje vornedpligt til Beenfeldt, anerkende ham som sin husbond og være ham hørig og lyd ig i alt, enten det så drejede sig om at gå soldat for hans gods eller i andre måder at antage hus, gård eller anden tjeneste på fødestavnen. Da disse ting var slået fast, blev Thomas også dømt til at betale omkostningerne ved processen med 3 rdl.¹¹⁾

Thomas Jacobsen var imidlertid ikke meget for at være dommerens kendelse følgagtig. Så sent som i august 1725, næsten et år efter at dommen var faldet, gik han ial fredelighed og passede sit arbejde hos degnen, men den 16. august blev han stævnet til tinge angående sin manglende vilje til at efterleve dommen. Også hans husbond var indstævnet tillige med mølleren Henrich Raun, Jens Laursen, Maren Villadsdatter, Morten Christensen og kirkeværgen Ole Pedersen, alle fra Krummerup. Da den årgamle dom var blevet oplæst, fremtrådte Henrich Raun og Jens Laursen og sagde, at de samme dag, som dommen blev afsagt, havde forkyndt den for Thomas Jacobsen og fåt

hans svar. Derefter forklarede de samstemmende med de andre tre vidner, at Thomas Jacobsen var født i den gård i Bendslev, som Niels Jørgensen nu havde i fæste, og som tilhørte ritmester Beenfeldt, og de tilføjede, at hans fader både boede og døde i den gård.

Derefter fremkom degnen, Frands Dorph, og spurgte mølleren og Jens Laursen, hvem der havde leveret dem dommen, og om de havde forkyndt den for Thomas i degnegården eller i ryttergården. Monsieur Sandroe svarede for de to mænd, der allerede havde forladt tinget, at det var ham, der i sin tid på ritmesterens vegne havde leveret dommen til de to mænd og bedt dem forkynde den for Thomas Jacobsen. Degnen erklærede, at hans karl aldrig havde gjort ham bekendt med „denne af ham og andre brugte Omgang“, ja, så lidt havde han vidst, at han nu uden at være indstævnet selv havde indfundet sig på tinge, iøvrigt en højst mærkværdig oplysning, eftersom det jo af tingbogen fremgår, at den brave degn vitterligt var indstævnet.

Sandroe begærede derefter et tingsvidne om det passerede til brug ved sagens videre forløb. Det blev stadig sværere for Thomas Jacobsen at unddrage sig vornedpligten. Den 7. juni 1725 var dommen om hans vornedpligt blevet stadfæstet på Sjællandsfars landsting, og det nu erhvervede tingsvidne bidrog også til at begrænse hans muligheder. Det endte da også med, at han gav op. Efterhånden kom han så meget overens med ritmesteren, at forholdet imellem dem blev ordnet, og i løbet af kort tid sad han lunt inden døre som fæster på Skovsgaards gods i Gimlinge.¹²⁾

Men inden da havde degnen allerede været indviklet i en ny affære med ritmester Beenfeldt, og denne strid drejede sig også om en af hans vornede, en karl ved navn Jacob Christensen. Beenfeldt ville gerne vide, om karlen havde taget virkelig tjeneste hos degnen, men det benægtede Frands Dorph. Jacob havde bare arbejdet hos ham nogle dage under rugsåningen „som en Daglønner at holde paa hans Ploug og siden iche hafde været hos ham“. Han vidste, at karlen opholdt sig i Haldagermagle, men kunde ikke oplyse mere. Iøvrigt indstillede han

til dommerens retsindige kendelse, at han kunne slippe for flere vidtløftigheder.

Blandt vidnerne var foruden den emsige og processyge møller fra Krummerup også en af Beenfeldts bønder fra samme by, kirkeværgen Ole Pedersen. Han forklarede, at Jacob Christensen havde været hos degnen og pløjet for ham, inden de skulle så rug, og undertiden også kørt med hans vogn, men om han var i dagleje eller tjeneste for årlig løn, vidste han ikke, men han havde dog ikke set Jacob arbejde hos degnen siden Mortensdag.

Derefter fremstod Peder Andersen og Niels Andersen, begge fra Gimlinge, og de forklarede, at de efter ritmesterens befaling havde talt med Jacob Christensen mellem Allehelgensdag og Mortensdag ude på marken, da han kom kørende med degnens vogn, og pålagt ham at begive sig ind på hr. ritmester Beenfeldts gods og tage tjeneste enten hos Niels Jørgensen i Bendslev eller hos Hans Pedersen i Gimlinge. Jacob havde da svaret og sagt, at han ikke var i tjeneste hos degnen, men blot gik i dagleje hos ham.

Den 14. marts 1726 mødte såvel degnen som Jacob Christensen på tinge, men Frands Dorph kom kun for at bede dommeren tillade sagens anstand i tre uger, så skulle han til den tid gøre sagen fuldkommen oplyst med bevisligheder. Sandroe, der igen var ritmesterens prokurator, spurgte Jacob Christensen, om han kunne bevise, at han lovligt havde opsagt sin tjeneste på ritmesterens gods og ført pas med sig derfra, og om han tilstod at være Beenfeldts vornede og skulle gå soldat for hans gods. Jacob svarede, at det var han ikke stævnet for, så det havde han intet at sige til. Sligt burde Sandroe selv bevise. Derpå vendte Sandroe sig til mølleren og kirkeværgen, som Jacob sidst havde tjent hos, og spurgte, om ikke Jacob Christensen „continuerlig“ i de syv uger mellem Mikkelsdag og Mortensdag havde været i Frands Dorphs tjeneste og ikke kun nogle få dage, som han selv havde foregivet. De svarede begge, at de havde set ham årle og silde være i arbejde hos degnen fra skulkeugen – d.v.s. den tid, en karl havde fri før

skiftedag til at få aftærsket sit lønnekorn – til Hellemissen (Allehelgensdag). I hvert fald havde han været hos degnen under hele rugsåningen og styret hans plov og sået hans rug, men om han var borte en dag eller to ind imellem, vidste de ikke. Derimod var de bekendt med, at han var Beenfeldts vornede, og Ole Pedersen, der sidst havde været Jacob Christensens husbond, kunne oplyse, at Jacob lovligt havde opsagt sin tjeneste hos ham, og han tilføjede, at de ikke havde været uvenner, da han drog af gårde.

Da Frands Dorph den 4. april skulle modbevise påstanden om, at han skulle have haft Jacob som fast tjenestekarl i de omtalte syv uger, førte han som første vidne karlens egen fader, Christen Pedersen fra Haldagermagle, der forklarede, at Jacob efter at have forladt kirkeværgens gård, havde været hjemme en uges tid, inden han kom til degnen som daglejer. Derefter var han igen hjemme nogle dage og kom så til Johan Philip i Haldagermagle, var så igen hos faderen, hvorpå han kom til Johan Philips eftermand, Hans Frederiksen, der iøvrigt var gift med Jacobs søster.

De næste vidner var degnens egne tjenestefolk, karlen Hans Erichsen og pigerne Bodil Jensdatter og Margrethe Hieronimidatter. De forklarede, at Jacob Christensen var kommet til degnen den anden onsdag efter Mikkelsdag og havde arbejdet der til den første lørdag efter Mortensdag, men ind imellem havde han flere gange været en, to eller tre dage borte fra degnen. Bodil vidste med bestemthed, at Jacob ikke havde været hverken stedet eller fæstet til degnen, men havde fået sine penge „i dagetal“. Hun kendte dog intet til deres akkord, og hun vidste heller ikke, hvor Jacob var om natten. Det var hende, som hver aften stængede degnens port, når Jacob forlod degneboligen. Der sov han i hvert fald ikke! Hans Erichsen kunne dog hertil føje, at Jacob undertiden havde sovet hos ham i hans seng i ryttergården, når han arbejdede flere dage ad gangen hos degnen.

Derpå fremlagde degnen i retten en resolution fra de deputerede på sessionen i Slagelse den 13. marts samt Jacob Christensens pas og

skudsmål, sidst påskreven af hr. Jens Hvid i Gimlinge den 5. november 1725. Det fremgik af passet, at ritmester Beenfeldt den 25. oktober 1724 havde tilladt sin vornede Jacob Christensen, der gik soldat for hans gods, at tjene hos Skovsgaards bonde i Krummerup, Ole Pedersen, for at være sin eksercerplads des nærmere, men han måtte ikke tjene hos nogen andetsteds uden for godset eller lægdet, så når han ikke længere ville blive hos Ole Pedersen, var han forpligtet til dels som en vorned og dels som en soldat og ledig karl at indfæste sig i virkelig tjeneste i sit rette lægd.

I dommen, der blev afsagt den 27. juni 1726, blev det pålagt Jacob Christensen at efterkomme denne forpligtelse, og han blev for sin modvillighed dømt til at betale sin husbond et halvt års løn med 6 rd. 4 mk. og 2 rdl. i sagsomkostninger. Såfremt han stadig fandtes „mutvillig“, kunne herskabet tiltale ham for sessionen. Hvad angik degnen Frands Dorph, der havde haft Jacob Christensen i dagleje under rugsåningen, uden at denne havde vist pas, så burde han lige som andre fæste tjenestefolk i et helt eller halvt år, som enhver var pligtig til. Da det imidlertid forholdt sig sådan, at Jacob Christensen ikke ifølge sessionens deputeredes resolution kunne anses for en deserter, „formedelst han paa-passer sin Exsercerplads, og sicur Frands Oelsen er Degn til Crummerup Kirche, hvortil velbaarne Hr. Ritmester Beenfeldt selv haver jus patronatus, saa Degneboligen dessaarsag eragtes at være saa godt som Hr. Ritmester Beenfeldts eget Gods og i samme Bye, hvor Jacob Christensen var tilladt at tjene“, og da de to beskikkelsesvidner, der havde advaret Jacob Christensen om at forføje sig til sit lægd, ikke samtidig havde gjort degnen bekendt med advarslens, så blev denne pure frikendt for enhver tiltale i sagen.¹³⁾

Så vidt det kan ses, blev der hverken slået dybe eller uheldige skår i forholdet mellem degnen og kirkepatronen på grund af disse små skærmydsler. Det kneb straks mere, når det gjaldt forholdet til naboerne, og især når naboen hed Henrich Raun. Beretningen om deres stridigheder skal ikke gentages her, men det vil nok være rigtigst at

slå fast straks, at den fjendtlighed og uforsonlighed, der kom til udtryk i forholdet mellem degnen og mølleren, ikke synes at have smittet af på sognets øvrige beboere. De fulgte i hvert fald ikke møllerens eksempel. Det var dog ikke ensbetydende med, at der aldrig forekom uoverensstemmelser. Degnen blev jo let for hastig og tog ikke altid vare på sin mund, men kunne finde på at bruge så grove og uoverlagte ord, at selv en fredelig og omgængelig mand som kirkeværgen Ole Pedersen i Krummerup følte sig gået for nær. I sommeren 1724 mødte han op på Skovsgaard hos sit herskab, velbyrdige hr. Claus Beenfeldt, og beklagede sig lydeligt over, at degnen havde skældt ham på hans ære. Ritmesteren, der nok kunne være hård i filten, når det gjaldt om at hævde vornedretten eller jage en forsømmelig fæstebonde fra hus og hjem, syntes også, at degnen havde været lige lovlig grov, men overlod til sin prokurator, Jochum Lorentz Sandroe, at ordne den sag.

Den 3. august 1724 fremstillede Sandroe på herredstinget to kaldsmænd, Hans Rasmussen og Peder Nielsen, begge fra Hyllested, der oplyste, at de med lovligt otte dages varsel havde hidkaldt degnen Frands Olsen Dorph i Krummerup „anlangende ubeqvems Ord og Beskyldning, bemeldte Frands Olsen imod Citantens (Beenfeldts) Bunde Olle Pedersen, Kirkeværge i Krummerup skal have talt og udsagt“. Degnen, som den dag var ude i andet ærinde, havde som stedfortræder i retten universitetets ridefoged, Anders Pedersen fra Nr. Eskildstrup ved Tølløse, der fremlagde degnens eget skriftlige indlæg, som Sandroe anmodede om at få til låns i otte dage, så ville han efter den tid fare fort med sagen. Der gik nu nogle tingdage hen, hvor parterne skiftedes til at udeblive, og først den 21. september blev sagen atter taget op. Ved den lejlighed fremlagde kirkeværgens prokurator et tingsvidne udstedt på Antvorskov rytterdistrikts birketing den 9. maj samme år.

Under henvisning til dette tingsvidne, hvis ordlyd ikke kendes, da det ikke er indført i tingbogen, fremsatte Sandroe som sin formodning,

at han nu tilstrækkeligt havde overbevist degnen Frands Dorph om at have handlet mod loven og utilbørligt „skieldt“ Ole Pedersen på hans ære, og han påstod derfor, at degnen burde afgive en sømmelig erklæring og betale i pengemulkt 16 rdl. samt 4 rdl. i sagsomkostninger. Sin vane tro tog Sandroe munden fuld, men herredsfogeden så mere nøgternt på sagen og fandt ingen grund til at fare så hårdt frem. Den 26. oktober 1724 afsagde han følgende dom:

„Eftersom velbyrdige Hr. Ritmester Beenfeldt paa Skovsgaard beviser, at Sieur. Frantz Oelsen, Deyn i Crummerup, haver skiieldt hans Bunde Olle Pedersen af benævnte Crummerup for en forsoeren Hund, og Sieur. Frantz Oelsen ei er fremkommet med noget til sin Befrielse, thi kiendis for Rætt, at slige ubeqvems Ord icke bør komme Olle Pedersen til nogen Forkleinselse i nogen Maade; denne Processis Omkostning betaler Sieur. Frantz Oelsen med 2 Rixdlr. alt inden femten Dage under Rættens videre Befordring“. ¹⁴⁾

Degnen slap altså betydeligt billigere, end ritmesterens prokurator havde krævet i sin irettesættelse, men det, han skulle erlægge til dækning af sagens omkostninger, var i hine tider også en slags penge, så forhåbentlig havde Frands Dorph haft sin rigelige fornøjelse af de to vigsdaler, som det kostede ham at kalde kirkeværgen en forsoren hund. Det var iøvrigt ikke den eneste gang, kirkeværgen blev vred på degnen; det skete et års tid efter, at det omtalte skænderi havde fundet sted, men i dette tilfælde førte Ole Pedersen klage over degnen i hans egenskab af tiendetæller. ¹⁵⁾

I høsten 1725 kom Ole Pedersen ud til herskabet på Skovsgaard og klagede over den behandling, han havde været ude for nogle dage i forvejen, just som han var begyndt at age sin rug ind. Beenfeldt tog sig atter sin bondes sag an og kaldte Jochum Sandroe til assistance. Til den 13. september indstævnedes sieur Jens Pedersen fra Harrestedgaard, Niels Ladefoged fra Førslevgaard og to andre mænd fra Førslev, Hans Valentinsen og Jens Laursen, „anlangende at de selvraadig skal have indgaaed i Olle Pedersens Gaard og Huuse at ran-

sage og omkaste hans indhøstede Rug og ellers usømmelig ham begned paa Marken og tilføyed Hinder og Ophold i sin Høst“. Desuden var som vidner indkaldt Signe Oles og Maren Olsdatter, kirkeværgens kone og datter, samt degnen Frands Dorph „for hans paa-tagne Embede at tælle og derved brugte u-lovskickede Omgang“.

Da Signe Oles og hendes datter havde aflagt eden, fortalte de, at i begyndelsen af høsten var sieur Jens Pedersen fra Harrested og tre andre personer, som de ikke kendte, kommet ind i gården og uden videre gået ind i deres fæhus, hvor de kastede et læs rug fra én bås over i en anden, mens „de loed ilde og sagde, de hafde iche ladet tælle“. Maren fortalte endvidere, at hendes fader var gået til degnen for at lade ham vide, at han ville have talt, og degnen kom da også ud og talte en trave eller to, men derefter red han bort og kom først igen om eftermiddagen fire timer senere. Mens han var borte, tog hendes fader tvende mænd, Hans Pedersen og smeden Niels Olsen, begge af Krummerup, og lod dem tælle for sig, hvorefter „hand indaag det Læs Rug, som siden blef omkast af Sieur Jens Pedersen“.

Jens Pedersen, der på sit høje herskabs vegne skulle oppebære kongetienden af Krummerup sogn, mente sig forfordelt, fordi noget af kornet på den pågældende ager ikke var bundet op, da degnen var redet fra marken, men Maren oplyste, at hendes fader havde sørget for at få det bundet op, inden han hentede de to tællere. Det drejede sig om nogle vikker, lidt rug og en del hejre.¹⁶⁾

De to tællere kunne da også oplyse, at alt det løse ved hobene var opbundet i 31 knipper, hvoraf Jens Pedersen kunne tilkomme ét neg, og de havde så talt negene rigtigt og sat hvert 30. neg ud. Da de var færdige, viste det sig, at der kunne tilkomme Jens Pedersen 14 rugneg ialt. De havde foretaget deres tælling, inden Ole Pedersen havde kørt noget hjem, og de var villige til at aflægge ed på, at Jens Pedersen ingen uret havde lidt ved deres tælling. Den udsatte rugtiende havde stået nogle dage på marken, formedelst det faldt i med vådt vejrlig, og degnen havde derved ikke fået den fortjeneste, han ellers kunne

have haft, men så vidt de vidste, havde Ole Pedersen „fornøjet“ ham et andet sted.

Sagen så dermed ud til at ville glide Jochum Sandroe af hænde, men så vendte han sin opmærksomhed imod degnen, der jo også var indstævnet, og spurgte vidnerne, om de ikke vidste, at Frands Dorph havde gjort adskillige ophold og forsinkelser for de Krummerup mænd i høstens tid og ikke efter forlangende havde villet tælle for dem. Det vidste de imidlertid ingenting om, hvorfor Sandroe lovede at føre flere vidner to uger senere. Jens Pedersen derimod tog hjem til Harrestedgaard. Han var ikke til sinds at spille mere tid på tinge og oplyste derfor retten om, at han på sit herskabs vegne ikke ville befatte sig mere med den sag, han var indstævnet for, end hvad der angik tiendetagningen hos Ole Pedersen, og han udbad sig et tingsvidne om det passerede.

To uger senere mødte Sandroe så op på tinge for som lovet at føre sine andre vidner, men uheldigvis var disse i mellemtiden skrumpet ind til én, og denne ene var naturligvis ingen anden end degnens gamle avindsmand og uven, mølleren Henrich Raun fra Krummerup. Hans vidnesbyrd blev da også præget af, at degnen tidligere på året havde fået ham så grueligt ned med nakken.¹⁷⁾

Skønt dommeren straks lod ham vide, at han kun skulle forklare om kornet, der blev kastet fra dene ene bås til den anden, gav han i stedet en meget vidtløftig beretning til bedste om, hvordan det gik til med degnens tiendetælling hin dag på Ole Pedersens mark. Han fortalte, at degnen og kirkeværgen var kommet i skænderi om, hvor han skulle tage tiendekornet, og til sidst havde degnen erklæret, at han ikke ville tælle mere, førend Ole Pedersen havde ladet det løse korn binde op, som han havde dækket hobene med. Ole Pedersen var så løbet over i bygmarken og havde hentet sine folk, men da de kom for at binde det løse op, var degnen allerede redet sin vej. Lidt senere, da Ole Pedersen kom med sin vogn for at hente et læs rug, så de degnen ride ud af ledet til fælleden, men da de ikke vidste, hvor

han red hen, biede Ole Pedersen til hen ved middag; så ville han ikke „varte“ (vente) længere på tællere, men bad sine to naboer tælle, og Henrich Raun fulgte så med dem for at holde regnskab over, hvad han kunne få til sine principaler. Efter at have afgivet dette vidnesbyrd svor han, at det i Guds sandhed var således passeret, men Frands Dorph benægtede pure hans udsigende, der intet som helst havde på sig. Dermed løb sagen ud i sandet.¹⁸⁾

I de fleste tilfælde, hvor degnen kom på kant med folk, synes han så nogenlunde at have holdt skindet på næsen, men stridigheder kunne han vel nok ikke helt undgå. Han var jo en mand, der vitterligt havde mange jern i ilden, og da han ydermere havde et temperamentsfyldt gemyt, var det vanskeligt for ham at holde sig fri af bryderier med omgivelserne. Hjemme i degnegården gik det vist ellers ret fredeligt til, og forholdet til tjenestefolkene var tilsyneladende godt. Degnen holdt ikke alene hånden over sine karle, når ritmesteren på Skovsgaard søgte at hævde sin vornedret, men dækkede også over dem, når de på en eller anden måde skejede ud, og om en af tjenestepigerne i degnegården kan fortælles, at hun var så velanskrevet hos Benedicte Winding og Frands Dorph, at de kort før jul 1724 holdt bryllup for hende.

Men selv om der ingen kvaler var med folkene, mens de tjente i degnegården, så var der jo intet til hinder for, at der kunne blive vanskeligheder, når de havde forladt deres tjeneste, og det var just den kalamitet, Frands Dorph kom ud for sidst på året 1725. Det var hans tidligere avlskarl Thomas Jacobsen, der havde følt sig forfordelt, da han til Mikkelsdag 1725 fratrådte sin tjeneste i degnegården for at tiltræde en plads hos en af Skovsgaards bønder, og den 13. december lod han sin gamle husbond, der så trolig havde stået ham bi, da han prøvede at unddrage sig vornedpligten, stævne til tinge for der at liide dom „belangende“ hans tilbageholdte og resterende løn, som han ikke i mindelighed havde kunnet bekomme.

Thomas Jacobsen havde som prokurator Jochum Lorentz Sandroe,

der spurgte degnen, om han ville benægte, at Thomas havde tjent ham i to år, og at han havde lovet ham 20 slette dalere i årlig løn. Det ville degnen naturligvis ikke fragå, men han tilføjede, at han havde givet Thomas den fulde løn – „over og iche under, saa vidt hand har været foreenet med ham om“. Thomas påstod imidlertid, at han kun havde fået 10 sldr. for det første år og intet for det sidste år, da han tjente hos degnen. Han havde således stadig 30 sldr. til gode; det var han villig til at aflægge ed på. I den anledning spurgte Sandroe nu degnen, om h a n turde „gøre Ed at have betalt, som tilført er?“

I sit svar bad Frands Dorph retten bemærke, at det var Sandroes egne ord, som han i Thomas Jacobsens navn lod tilføre, som om han selv personlig var til stede. Iøvrigt mente han, at sagen burde afgøres, når Thomas havde fremlagt bevis for sine påstande, og ikke ved, at han aflagde ed. Hertil svarede Sandroe, at han stod ved den tilbudte ed af Thomas Jacobsen, skønt han ikke personlig var mødt, og hvis dommeren ville tage imod eden, kunne det ske allerede den følgende tingdag, men da degnen satte sig imod det, burde en sådan ed nok aflægges for landstinget. Han satte derefter i rette, at Frands Dorph burde bevise, at han havde betalt Thomas Jacobsen den fulde løn. Kunne han ikke det, burde han dømmes til at betale de resterende 30 sldr. og bekostningerne ved sagen med 6 sldr.

Degnen fandt det ganske uforholdent at svare mere mod denne ubeviselige og fingerede sag, men indlod sig under lovens beskærmelse mod slige beskyldninger. Sandroe overlod til dommeren at afgøre, hvem der burde aflægge ed, og sagde, at Thomas Jacobsen var parat til at møde næste tingdag. Han ønskede derfor at høre, om degnen ville antage den tilbudte ed, men da Frands Dorph henholdt sig til, hvad han tidligere havde sagt, optog herredsfogeden sagen til doms. Hans kendelse faldt d. 24. jan. 1726 og lød således: „Efter slig Sagens Beskaffenhed kendes for Ret, at da Monsieur Sandroe paa Thomas Jacobsens Vegne ikke har ført ringeste Bevis om Fordringens Rigtig-

hed, som dog i Anledning af Lovens Pag. 116. Art. 5 bør ske, og da Kontraparten protesterer imod Thomas Jacobsens tilbudte Ed, som denne selv bifalder, saa kan i Anledning af Kongl. Maj. allernaadigste Forordning af 5. September 1723 denne Sinde Retten ikke tillade Edsaflæggelse, men indstiller sligt til Overrettens Afgørelse, og imidlertid Monsieur Frands Dorph for Thomas Jacobsens Søgning fri at være“.

Thomas Jacobsen førte dog ikke sagen videre. Landstingets protokoller fra det pågældende år oplyser intet derom, og sagen var da også særdeles luftig. Godt nok var degnen i Krummerup en særdeles bjergsom mand, men at han skulle finde på at forholde sin tjenestekarl de tre fjerdedele af den løn, der tilkom ham, og ydermere tro, han kunne slippe godt fra det, – det lyder temmelig usandsynligt!¹⁹⁾

Efter at Frands Olsen Dorph i 1728 på landemodet havde måttet afbede sine forseelser over for sognepræsten og samtidig hjulpet sin ældste søn ud af den klemhærke, han takket være præstekonens intriger var kommet i, var det, som om der faldt ro over degnen og hans nærmeste omgivelser. Han blev ikke længere stævnet til tinge og var ikke indblandet i stridigheder af nogen art. Ganske vist optrådte han på herredstinget torsdag den 27. juli 1730, men det var kun for at aflevere et skriftligt indlæg fra birkefoged Christen Jespersen i Lille Næstved, der var prokurator for frøken Beenfeldt på Skovsgaard i hendes sag mod den forrige møller i Krummerup, men som denne dag var forhindret i at møde på tinge. Fra dette tidspunkt nævnes Frands Dorph ikke mere i tingbogen. Kanhænde, det var alderen, der begyndte at melde sig. Han var jo fyldt 60 år, og måske var han nu faldet så meget til ro, at han ikke mere ilede med at opsamle enhver handske, der blev kastet, og endnu mindre søgte striden for stridens skyld.

Frands Dorph døde den 7. maj 1737 i en alder af 67 år, og den 25. juli samme år blev der afholdt syn over degneboligen. Det blev fore-

taget af provsten Mads Holm i Kvislemark og overværet af hr. Johannes Prom fra Krummerup og hr. Philip Adam Gyrsting fra Førslev. Det viste sig, at der var fæld²⁰⁾ på degneboligen for 17 rdl. 5 mk. 4 sk. Arvingerne var imidlertid af den mening, at de ikke burde svare til dette fæld, men spørgsmålet blev ordnet sådan, at Dorphs svigersøn og efterfølger, Poul Garb, påtog sig at bekoste istandsættelsen.²¹⁾

Den gamle degneenke, Benedicte Nielsdatter Winding, havde det held, at hun kunne blive boende i sit gamle hjem resten af livet. Datteren Maren tog sig af hende, og som en hjælp til hendes underhold havde Frands Dorph allerede i 1726 indsat 100 sldr. til hende, kapitaliseret med ti års rente, der skulle betales ved hans død. Hun overlevede ham i næsten elleve år og døde den 17. februar 1748. Mærkeligt nok findes der intet skifte indført i den gejstlige skifteprotokol, hverken efter Frands Dorph eller hans kone. Derimod er det oplyst, at der den 6. marts 1749 blev holdt auktion over boet efter Benedicte Winding sal. Dorphs.²²⁾

Som Frands Dorph og hans hustru havde været med til at præge den tid, hvori de selv levede, således var de også i visse henseender med til at sætte præg på eftertiden, for så vidt som de blev stamforældre til en ret betydelig slægt af landmænd og embedsmænd. De overlevedes af ialt seks børn, fire sønner og to døtre.

Den ældste datter hed som nævnt Maren. Hun var 1723 i Krummerup kirke blevet gift med degnen i Hyllinge, der hed Hans Høy, og som 1728 blev degn i Førslev. Senere blev han forflyttet til Skelby, hvor han 1734 døde. Maren Dorph flyttede så hjem til forældrene, men blev det følgende år gift med Poul Grab, der var hører ved latinskolen i Korsør, men som i 1737 af frøken Beenfeldt på Skovsgaard blev kaldet til at efterfølge sin svigerfader i Krummerup-Fuglebjerg degnekald. Maren Dorph døde i Rude 1787 og havde da været enke i 16 år. Hendes søster hed Karen. Hun blev gift med Jens Caspar Hammermüller, der i 1731 blev klokker ved St. Mikkel's kirke i Sla-

gelse. Efter hans død i 1755 sad hun enke i nogle år, men blev så den 18. november 1761 gift med en Slagelse-borger ved navn Jens Lauridsen Boyhave.²³⁾

Mens de to degnedøtre således synes at have levet et stilfærdigt og jævnt hverdagsliv i umiddelbar nærhed af deres udgangspunkt, så blev tilværelsen for deres brødre en meget omskiftelig affære. Den ældste, Niels Winding Dorph, der var født i 1706, havde som før fortalt kvitteret skoleholderstillingen i Fuglebjerg, men var dog ikke rejst længere væk end til Næstved, hvor han havde fået embedet som klokker ved St. Peders kirke, et embede, der var betydelig bedre aflagt end det i Fuglebjerg. Desværre var han ikke altid lige omhyggelig med at passe sin bestilling, og da han ikke for ingenting var sin faders søn, varede det ikke længe, før han ragede uklar med sine omgivelser. I 1739 kom han på kant med kirkeværgen Jonas Wulf, som han beskyldte for at have leveret uduelig, ubrugelig eller forfalsket vin til kirken. Kirkeværgen agtede ikke uden videre at finde sig i klokkerens beskyldning, og sagen endte ved St. Johannes landemode 1739. Den 14. oktober blev der afsagt dom, hvorved Dorphs beskyldninger blev kendt døde og magtesløse og han selv kendt skyldig i at have leveret dårlig kirkevin. Desuden dømtes han til at betale 12 rdl. til Jonas Wulf og til justitskassen så meget, som provsterettens og landemodets domme kostede, og endelig skulle han til præsteenkekassen betale 6 rdl. for sine i sagen brugte usømmelige ord og højest lastværdige forhold og lige så meget til justitskassen og i salær til rettens betjente.²⁴⁾

Men der vedblev at være uro omkring Niels Winding Dorph. I 1746 klagede sognekapellanen Niels Wegener over ham og erklærede, at han på grund af forsømmelser og skødesløshed var komplet uskikket til sit embede. Han var en stor nimrod, bestilte ikke stort andet end at gå på jagt og lod så iøvrigt embede være embede. Efterhånden blev stillingen uholdbar, og til sidst gav han frivilligt afkald på sit embede. Det skete den 22. maj 1748, men i september samme år tog han juridisk eksamen, hvorefter han af stiftsamtmænd konstitueredes som

prokurator i Sjællands stift. I april 1750 blev han rådmand og gjorde så god fyldest, at byens otte mænd og borgerskabets formænd nogle år senere anbefalede ham til stillingen som borgmester og byfoged i Næstved, og da stiftamtmanden føjede sin anbefaling til, blev han den 3. marts 1758 udnævnt til disse to poster.

Desværre formåede han ikke at varetage sine hverv på tilfredsstillende måde. Han havde desuden ret stor gæld, og i august 1763 blev han suspenderet. Da han ikke efter den nedsatte kommissions mening kunne gøre ordentlig rede for visse uregelmæssigheder, blev han i februar 1766 dømt til at have sit embede forbrudt samt betale det undereskud, der forekom i de offentlige regnskaber, og denne dom blev i november 1767 stadfæstet af højesteret. Senere blev der gjort udlæg hos ham og hans ejendom på Kødtorvet solgt. Men tilsyneladende var der intet, der kunne slå ham ud. I november 1773 døde Catharina Hegelund, som han i 1729 havde giftet sig med, og året efter søgte og fik han bevilling som prokurator ved alle over- og underretter i Danmark, København dog undtaget, men kom kun til at virke en kort tid. Den 17. februar 1777 døde han i Stege, hvor hans næstældste søn, Peter Hegelund Dorph, dengang var herredsfoged. Et uroligt og temmelig omskifteligt liv var dermed afsluttet.²⁵⁾

Den næstældste søn, Ole Frandsen Dorph, kom til verden i Krummerup den 13. februar 1712 og døde i Nakskov 28. november 1777. Han blev den 8. december 1722 indskrevet til de Friisers legater sammen med en lidt yngre broder, Christian Høyer Dorph, der var født 30. september 1714, men som døde før forældrene. Ole Dorph blev 1730 student fra Næstved latinskole, og fem år senere teologisk kandidat. Den 6. decbr. 1737 blev han udnævnt til præst på Christiansborg i Dansk Guinea, syv dage senere gift med en københavnsk møntmesterdatter, Anna Elisabeth Pantlitz, og yderligere syv dage senere ordineret i Odense. De opholdt sig i Guinea i fem år og fik i den tid fire børn, men kun en datter kom levende hjem til Danmark. I 1743 blev Ole Dorph præst i Ønslev og Eskildstrup på Falster og 1751

provst i Nørre herred. Han var i 1755 drivkraften i opklaringen af mordet på præsten Jørgen Clausen i Stadager og blev som hævn fælkelig udlagt som barnefader. Skønt det blev eftertrykkelig gendrevet og beskyldningerne taget tilbage, tabte han lysten til at blive i Ønslev. Han søgte om forflyttelse og blev 1760 sognepræst i Nakskov, hvor han få år efter igen blev provst. To måneder efter flytningen døde hans hustru, men kort før jul 1761 giftede han sig med en tolderenske fra Nakskov.²⁶⁾

Året før Ole Dorph og hans broder blev indskrevet til de Friisers legater, havde Frands Dorph også fået sine to yngste sønner opført i indskrivningsbogen.²⁷⁾ Den ældste af dem hed Christen Glob Dorph og blev født den 30. april 1716 i Krummerup. Hans navn blev også indskrevet i den dansk-guinesiske kolonihistorie, hvor hans indsats imidlertid ikke altid var lige flatterende. Han kaldes ganske vist her Christian Glob Dorph, men da han selv skrev Christen, må det vel være det rigtige. Han blev i en ung alder ansat som assistent i Dansk Guinea, hvortil han ankom den 1. april 1738 med „Laarburg Galley“, vistnok samtidig med broderen og hans kone. Nogle år senere nævnes han som kommandant og købmand på fortet Fredensborg, hvor han afløste Peter Nicolai Jørgensen, der kom til Christiansborg som midlertidig guvernør, en post, han forlod 26. maj 1743, da han fik Dorph til at tage ansvaret for de mangler i varelager og regnskab, han selv var skyld i. Dorph var dog ikke i stand til at bringe handelen på fode, og i den tid, han stod for styret, led fortets kasse store tab, og der savnedes betydelige mængder varer i pakhuset. Den 23. august 1746 blev både Dorph og Jørgensen sendt hjem, Dorph som arrestant, da han skulle undgælde for både sit og Jørgensens underslæb, men ved hjemkomsten blev de begge sat fast af kompagniet. De synes dog at have kunnet klare for sig, eftersom de ret hurtigt blev løsladt.

Christen Glob Dorph forlod Danmark allerede det følgende år. Det fremgik af et brev, han den 25. maj 1747 skrev til sin „høytelskede elskelige Broder“ hr. Ole Dorph i Ønslev, som han meddelte, at han

stod for at sejle med en skipper til Holland for enten derfra eller fra England at gå til Vestindien. Ifald hans moder, der var gammel og skrøbelig, døde inden hans genkomst, skulle brødrene ordne boet efter hende. I brevet oplyste han desuden, at han skyldte sin svoger Jens Caspar i Slagelse 20 rdl., og disse penge skulle trækkes fra hans arvepart og gives til svogeren. Han sluttede sit brev således: „Lev altid vel, hils din Kone og Børn og alle gode Venner fra mig, som altid lever. – Høytærede elskelige Broders meget forbundne og oprigtige Broder, Christen Glob Dorph“. Endnu den 6. marts 1749, da der holdtes auktion over boet efter Benedicte Windings sal. Dorphs, var Christen Glob Dorph, så vidt brødrene vidste, i live, men efter den tid høres der intet til ham.²⁸⁾

Den yngste af sønnerne fra Krummerup degnebolig, Johan Dorph, blev født den 17. maj 1717 og døde i Nakskov 1779. Han fik et helt andet levnedsløb end brødrene, var i 15 år sergent i grenadérkorpset, blev 1755 fændrik reformé i det sjællandske nationale infanteriregiment og fire år senere virkelig fændrik med premierløjtnants karakter. I 1760 blev han virkelig premierløjtnant. Året 1764 fik en ganske særlig betydning for Johan Dorph. Den 29. februar fik han afsked fra hæren; den 29. juni blev han by- og rådstueskriver i Nakskov samt herredsskriver i Lollands Nørre herred; den 5. juli tog han juridisk eksamen med karakteren „ej ubekvem“, og endelig blev han den 12. december i Nykøbing Falster gift med slotsmurmester Traps datter Maren, der var mere end 20 år yngre end han selv.²⁹⁾

Af de fire degnesønner fra Krummerup fik kun Niels Winding Dorph og Johan Dorph afkom, der kunne føre slægtens navn frem til nutiden, og de gav begge to faderens navn videre til den ældste søn. Byfogedens Frands fra Næstved blev birkeskriver i Dansk Vestindien, mens herredsskriverens Frands fra Nakskov endte sine dage som sognepræst i Enderslev og Vråby på Stevns,³⁰⁾ men om dem kom der aldrig til at stå så stort et gny, som der undertiden havde stået om de-

res farfar, den hæderlige og vellærde sogndegn Frands Olsen Dorph i Krummerup.

NOTER OG HENVISNINGER

(Tgbg. henviser til Flakkebjerg herreds tingbog 1723–42)

1) Edv. Storms „Brægeren“, P. A. Heibergs „Indtoget“ og Chr. Hertz' „Rejsen til Helikon“. – 2) Sjællands stifts degnehistorie, s. 157. – 3) Ssts., s. 156. – 4) Tgbg. 5/6–7/8 1727. – 5) Kronens skøder 5, s. 4. – 6) Flakkebjerg herreders skolehistorie, s. 55. – 7) Tgbg. 4/3–15/7 1728. – 8) Degnehist., s. 157; Retssager fra Roskilde landemode til 1730 (LA), s. 587 f. – 9) Vornedret=retten til at fastholde de vornede bønder på godset, hvor de var født. Vornedpligt=de vornedes forpligtelse til at forblive på godset. – 10) Tgbg. 18/11 1723–20/4 1724. – 11) Tgbg. 3/8–21/9 1724. – 12) Tgbg. 16/8 1725, 19/12 1726 og Sjællandsfars landstings justitsprotokol 7/6 1725. – 13) Tgbg. 4/4–27/6 1726. – 14) Tgbg. 3/8, 21/9 og 26/10 1724. – 15) Tiendetæller: den mand, der i høstens tid talte negene op på marken og tog dem fra, der skulle ydes som tiende. – 16) Hejre, en græsart. Almindelig hejre var tidligere et besværligt ukrudt i rugmarkerne på mager, våd jord. Arterne Blød hejre og Agerhejre blev dyrket. – 17) Sorø amts årbog 1974, s. 17. – 18) Tgbg. 13/9 og 27/9 1725. – 19) Tgbg. 13/12 1725–24/1 1726. – 20) Fæld=foringelse af boligen. – 21) Gejstlig justitsprotokol for Ø. Flakkebjerg herred 1722–1815, fol. 41a–42a. – 22) Degnehist., s. 157. – 23) Degnehist., s. 157, 189 og 226. – 24) Acta synodalia for Sjællands stift 1731–53. – 25) Degnehist., s. 220; Rr. Nielsen: Næstved købstads historie 3, s. 129, og 4, s. 39; Danske prokuratorer, s. 86f. – 26) Pershist. Tidsskr. 1924, s. 85, og Præstø amts årbog 1957–61, s. 261. – 27) Pers. Hist. Tidsskr. 1924, s. 84. – 28) Vore gamle tropekolonier 8, s. 169–71; Kay Larsen: Guvernører m.v., s. 61, og gejstl. justitsprot. 1722–1815 under 6/3 1749. – 29) Candidati og examinati juris 1, s. 333, og Pers. Hist. Tidsskr. 1924, s. 84. – 30) F. E. Hundrup: Lærerstanden i Randers 1871. S. 5off.

Fisker Niels Jensen, Glæno

*Nogle optegnelser om hans liv og hans egen fortælling
om oplevelser i krigen 1864.*

Af Dagny Nielsen, Glæno

Om Niels Jensens oprindelse og liv indtil krigen 1864 kan fortælles følgende: Blandt de kulsviere, som i 1700-tallet blev indkaldt af den danske konge til at svide kul i Gribskov var en italiener. Han blev hurtigt træt af kulsvierlivet og begav sig på vandring mod syd, men nåede dog kun til Førsløvgård, hvor han fik arbejde. Nu siger familietraditionen, at han ejede en hvid jakke, og at det fik ejeren af Førsløvgård til at lægge mærke til ham, og at han af den grund, da man mente, at han nok også havde andre værdier, blev tvunget til at tage en gård i fæste. Denne gård lå i Sneslev.

Blandt hans efterkommere var et ægtepar, Jens Jørgensen og Anne Olsdatter; de var begge vævere og kom af den grund til at bo i Bisserup. Det gik til på følgende måde:

Grev F. A. Holstein oprettede i 1832 et væveri i Bisserup, dertil skulle han bruge nogle dygtige vævere, bl.a. fik han en fynbo, Jens Christiansen, dertil. Jens Christiansen, siden altid omtalt som Jens Væver, hørte til de vakte fynboer, og han nævnes siden tit i forbindelse med Jacob Fisker, der blev den kendte leder af lægmandsfor-samlingerne på egnen. Foruden Jens Væver kom også Jens Jørgensen og Anne Olsdatter til Bisserup. Navnlig Anne Olsdatter skal have været en meget dygtig væver, så når man skulle have nogle rigtig fint dækketøj på Holsteinborg, skulle hun altid væve det. Nogle af hendes arbejder skal stadig findes på Holsteinborg.

Dette væveri var kun i gang i nogle få år, men Jens Væver blev

boende og fortsatte med at væve til sin død. Jens Jørgensen og Anne Olsdatter fik 5 børn, deraf 2 døtre. Den ældste, Stine, rejste som ældre til USA med mand og 2 voksne sønner. De bosatte sig i Kanson i Minnesota.

Den anden datter, Maren, blev gift med Jens Vævers ældste søn Christian og blev boende i Bisserup.

De tre sønner var: Jørgen, som i mange år havde en ejendom i Bøgelunde Fladmose, Hans, som bosatte sig i Skafterup og ernærede sig som træsko- og røgmand, og den yngste, Niels, som der her skal fortælles om.

På første side i hans skudsmålsbog står: Niels Jensen, født i Bisserup af husmand Jens Jørgensen og hustru Anne Olsdatter den 7. april 1835 og døbt i Holsteinborg kirke den 16. april samme år. Videre står der, at han blev udskrevet af Bisserup skole ved eksamen den 24. oktober 1848 med temmelig godt vidnesbyrd for kundskaber og meget godt for opførsel. Han blev konfirmeret i sin dåbspagt i Holsteinborg kirke første søndag efter påske, den 15. april 1849.

Om hans barndom kan fortælles, at han tidligt mistede sin moder, og at hans ældste søster kom hjem for at tage sig af hjemmet og de yngre søskende. Niels måtte meget tidligt ud at tjene, og årsagen til de mådelige skolekundskaber var, at han næsten aldrig var i skole, det var kun om vinteren. Når husbonden kunne undvære hans hjælp, at han kom i skole, ellers betalte han hellere skolemulkten for at holde drengen hjemme. Om sommeren var han ikke i skole fra forårseksamen til dagen før efterårseksamen, så i den periode lærte han ikke meget. Et almuebarn skulle være meget vågent, hvis det i det hele taget skulle få lært et minimum af læsning, skrivning og regning.

Læser vi videre i skudsmålsbogen, ser vi, at han er rejst fra Holsteinborg sogn 1. maj 1849 til Fuirendal sogn og har fået plads hos gmd. Jørgen Jensen i Skafterup, hvor han blev i 2 år til 1. maj 1851. Hans helbred var ikke særlig godt, det kan vi bl.a. se af pastor C.

Schonning Trydes (Kvislemark) påtegning i skudsmålsbogen: Niels Jensen har på grund af sygdom ikke været til Guds bord i år.

Muligvis var hans sygelighed årsag til, at han 1. maj 1851 kom i væverlære hos Jens Væver i Bisserup. Der er ingen tvivl om, at de 2½ år, han var i lære hos Jens Væver, kom til at betyde meget for hans udvikling og for det kristne livssyn, som blev grundlaget for hele hans liv fremover. Han fik lejlighed til at deltage i forsamlingslivet rundt om i hjemmene, hvor man lyttede til Jacob Fiskers forkyndelse. Jacob Fisker sluttede sig til den gudelige bevægelse efter at have overværet et møde, som Rasmus Ottesen og skolelærer Rasmus Sørensen, Venslev, holdt i Bisserup påskedag 1830. Da han havde gode evner for at tale, blev han snart den naturlige leder af forsamlingsfolkernes kreds. Også Jens Væver førte tit ordet i forsamlingerne. Niels Jensen fik i Jens Væver og Jacob Fisker venner for livet. Da Niels var udlært, begyndte han igen med landbrugsarbejde. Efter sit giftermål vævede han en del i de første år, mest om vinteren.

Han tjente først i Kvislemark hos gmd. Hans Hansen, men 1. maj 1855 flyttede han til Glænø, hvor han fik plads hos gmd. Hans Jensen, Slagsgård. Det var på Glænø, han traf sin kone, og der boede han også resten af sit liv.

Hun hed Karen Larsdatter og var født 18. august 1821 og var på både mødrene og fædrene side af gammel glænøslægt. Hun var datter af husmand Lars Pedersen og Mette Christensdatter. Mette var datter af Christen Jacobsen Brydegård, og vist den eneste af en stor børneflokk, som ikke ved giftermål kom ind på en gård, men det hjalp vel lidt, at hendes mand var søn af tækkemanden på øen, Peder Andersen, som skal have været en temmelig hidsig person, der nok forstod at sætte sig i respekt hos folk. Karen blev gift med en skovfogedsøn fra Skælskør skov, som var smed i Snekkerup, men ægteskabet varede kun et år, så døde han efter en meget kort sygdom; de havde da fået en pige, som blev døbt Ane Katrine Olsen. Karen måtte nu rejste hjem til sin fader, som boede som aftægtsmand hos hendes æld-

Niels Jensen og Karen Larsdatter ca. 1875

ste søster Margrethe og hendes mand, Jørgen Nielsen, i det gamle hjem. Søsteren døde, og kort efter giftede Jørgen Nielsen sig igen med en ældre, ret velhavende pige. Nu var Karen ulykkeligt stillet, for nu måtte hun finde et andet sted at være med sin datter. Der viste sig dog snart en udvej.

På Slagsgård var der en aftægtsmand, som boede i et hus, som lå på marken ved gården; han havde plads, så hun kunne være der, og hun fik så husly mod at føre hus for den gamle mand.

En gammel kone, som havde kendt Karen fra hendes yngre dage,

beskrev hende således: Hun var køn, høj og rank og med et livligt væsen.

Folkene på Slagsgården, som Niels var kommet hos, var ikke særlig indladende, men hos aftægtsmanden var han velkommen, og han havde megen glæde af at snakke med Karen, desuden var han hele livet en stor børneven, så lille Trine, Karens datter, kom snart til at elske ham, endvidere hørte Karen også til forsamlingsfolkene.

En dag siger Karen halvt i spøg til ham: 'Er det sandt, at du er forlovet, jeg havde ellers tænkt, jeg ville have dig'. Det svarede han ikke noget på, for der var en pige i Bisserup, som han havde et godt øje til, men der havde aldrig været noget imellem dem. Han bad nu husbonden om han måtte tage hjem om søndagen, og dér fik han at vide, at pigen var forlovet med en anden. Så var hans beslutning taget, og næste dag gik han ind til Karen og sagde: 'Mente du noget med det, du sagde forleden dag, for så er jeg villig'. Hun måtte så indrømme, at der havde været alvor bag spøgen; men tilføjede: 'Jeg vil giftes med det samme, for jeg er enke med et barn og meget ældre end du, og ingen skal sige, at jeg går og leger kæreste med en dreng'. Det kom bag på Niels, at det skulle gå så hurtigt med at blive gift, men hun var ubøjelig.

Nu rejste der sig et ramaskrig blandt den mere velbjergede del af slægten, de prøvede på alle måder at få Karen fra sit forsæt: 'Tænk at ville gifte sig med sådan en ung knægt, næsten 14 år yngre. Og havde han så endda ejet noget'. Men han havde ikke andet end et par raske næver og et rart væsen.

Men Karen var ikke den, der ville lade andre bestemme for sig, og fremtiden viste også, at hun ikke havde valgt forkert. Det blev et godt og kærligt ægteskab.

De blev nu gift; men Niels måtte umiddelbart derefter rejse fra kone og barn til København for at blive soldat. Hans første brev er dateret 12. maj 1858. Han lå på Gl. Kaserne på Christianshavn som feltkonstabel. Blandt kammeraterne dér fik han en ven for livet, en

fynbo, Mads Jensen fra Urup. Disse to fik deres gang hos en skrædderfamilie Winter, som boede i Brogade. Så vidt man kan forstå, hørte de til kredsen, der samledes om Grundtvig. Det, at have dette hjem at komme i, et sted, hvor de altid var velkomne, havde stor betydning for de to venner.

Niels var sig også sit ansvar som familiefader bevidst, og da han havde et godt håndslag, fik han købt sig noget skomagerværktøj og gav sig til at beslå fodtøj for kammeraterne. Derved tjente han nogle penge, så han ind imellem kunne sende nogle rigsdaler hjem, mens de fleste måtte skrive hjem efter penge. Så skønt det var en svær tid for Karen, hvor hun savnede ham meget, kunne hun dog se, at hun ikke var glemt af sin unge mand, derom vidner også de 39 breve, som han har skrevet til hende i de 16 måneder, han var soldat. Disse breve er stadig bevaret.

Efter hjemkomsten lejede Niels et stykke jord på Glænø og byggede dér ved venners hjælp et hus. I de første år gik han på arbejde om sommeren, og om vinteren vævede han, forsålede sko og lappede sele-tøj for folk og klarede sig på den måde rigtig godt. Det gik stadig fremad for den lille familie, han fik købt en ko, som han havde på Glænø Østre Fed om sommeren, og bjergede hø til den på grøftekanter og i skoven til vinteren. Siden begyndte han også at fiske, men så kom vinteren i 1864, om den fortæller hans egne ord:

Den 5. januar 1864 stod jeg og tærskede med plejl ude hos unge Christen Christensen, så kom sognefogedens søn ridende derud og kom lige over hos mig og overrakte mig mit pas, og der stod, at jeg skulle melde mig på Gammel Kaserne på Christianshavn uden ophold.

Jeg skulle ellers have blevet der på gården og spist Helligtrekongersaftensnadver, men det blev der ikke noget af. Jeg gik lige straks hjem og tog noget andet tøj på og gik så lige over isen hen på birkekontoret og fik mine marchpenge. Derfra gik jeg så til Bisserup og fik min svoger til at køre for mig dagen efter til Sorø. Jeg var så hjemme om natten, og den følgende dag sagde jeg så farvel til mine børn og folk på øen.

Om aftenen gik jeg og moder så til Bisserup og blev der om natten. Dagen efter kørte min svoger så for mig til Sorø, hvorfra jeg rejste til København, hvor jeg meldte mig og modtog lønning for 5 dage. Så blev jeg vist over på Ny Artillerikaserne at ligge. Dagen efter måtte jeg ned på Ny Laboratorium for at være med til at fylde krudt i patroner.

Der gik så et par dage med det. Så var det en aften, at sergenten lyste efter kammervagten, men han kunne ikke finde ham, og så spurgte han, om der var nogen, der ville løse ham af. Jeg svarede, at det ville jeg, og jeg passede så brandstuen og en underofficersstue med renholdelse, lys og varme i den tid, jeg var i København.

For at få tiden til at gå gik jeg en dag i byen og købte mig læder og noget skomagerværktøj og gav mig til at lave skotøj. På den måde tjente jeg så meget, at jeg kunne sende 5 rigsdaler hjem til Moder. I de dage kom jeg meget hos skrædder Winters, som jeg havde lært at kende, da jeg var soldat. Hos dem traf jeg Peder Larsen Skræppenborg, som var kommet til København med den tanke at få F. E. Boisen (Budstikke-Boisen) over at være feltpræst, men det lykkedes ikke. En af de sidste dage, vi var i København, var vi bedt ud hos Grundtvig på Gl. Kongevej. Siddende på sin stol talte han til os, og vi sang nogle salmer fra festsalmebogen, som blev delt ud iblandt os. De af os, der ikke fik den, fik Boisens sangbog, som vi fik lov til at beholde. Da vi var ved at gå, blev der delt strømper og vanter ud iblandt os. Jeg tog ingen af delene, da jeg var godt forsynet hjemmefra.

Den 1. februar kom der løbesedler ud i byen, at krigen var brudt ud. Om aftenen fik vi ordre om at møde på Gammel Kaserne dagen efter og modtage tøj, felthue, tornyster, brødpose og sabel. Den anden februar pakkede vi vort tornyster og marcherede til Kvæsthusbroen og gik ombord i et dampskib. Vi sejlede så hele den følgende nat og kom til Sønderborg den 3. Vi måtte ikke gå i land i Sønderborg, men vi spurgte så, om der var noget militær i byen, og da der ikke var det, tog vi selv forlov og gik i land. De første, som gik i land, var al-

lerede løbet op i byen, men kaptajnen standsede os og råbte: 'Vent lidt og lad os høre, hvad vi skal i morgen'. Så fik vi ordre til at møde på Sønderborg slotsplads næste dag, og der modtog vi så våbenfrakke og benklæder. Så blev der sagt til os, at vi kunne sende vort civile tøj ind til Sønderborg, så ville det blive sendt frit til København. Men Julius Breson, som var her fra øen, var matros på det skib, vi sejlede over på, og jeg kom så i tanke om, at jeg kunne sende mit tøj med ham.

Den 4. februar sejlede vi så til Flensborg i samme skib, som vi var kommet til Sønderborg i. Da vi kom i land i Flensborg, måtte vi straks marchere hen til banestationen, men så kom der telegram om, at vi skulle indkvarteres i byen, men vi fik ordre til at stille næste morgen ved stationen.

Der i Flensborg så jeg den første blodige ambulance, som gjorde et trist indtryk på mig.

Den næste dag stod vi længe og ventede ved stationen, men endelig kom der telegram om, at vi igen skulle indkvarteres i byen.

Jeg, tillige med flere andre, blev indkvarteret hos en værtshusholder. Da vi var kommet i seng om aftenen oppe på loftet og havde været i seng lidt, kom værtinden farende op ad trappen og sagde, at Dannevirkestillingen var rømmet, og danskerne havde lidt et frygteligt nederlag. Så kunne vi ikke sove mere ovenpå den forskrækkelse, og lidt efter begyndte en klokke at ringe inde i byen, og straks kom værtinden og sagde, at vi skulle stille så hurtigt som muligt.

Vi måtte så marchere ud af byen, men vi kunne ikke komme frem for vore vogne og folk, som kom fra Dannevirke, så vi blev ført ud til landsbyen Hokkerup, hvor vi blev indkvarteret med bespisning, og vi fik risenvælling og stegt flæsk, og manden, vi var hos, sagde: 'Dette gør jeg med glæde, men om lidt kommer tyskerne, og de tar selv'. Lidt efter kom en deling kavalleri, som også blev bespist. Lige til aften kom der et kompagni infanteri, som var så trætte, så de lagde sig i gården med hovedet på tornysteret og sov. Men vi gik så og pus-

lede om dem og fik dem ind i husly. Ud på natten blev vi blæst ud, og vi troede, at vi skulle marchere videre, men vi fik alligevel lov til at træde af igen. Mads og jeg tænkte så på at gå ude resten af natten, men vi fik så øje på en dør, og vi prøvede, om den kunne lukkes op, og det kunne den, og vi gik så ind i en lille stue, hvor vi så sad, til natten var forbi.

Da det blev dag (Fastelavnssøndag d. 7. februar) måtte vi træde an og marchere til Sønderborg. På vejen dertil var det så glat, så vi næsten ikke kunne stå fast.

I Sønderborg blev 10 mand af os indkvarteret hos en læge, hvor vi også blev bospist. Han købte et fjerdingkar kartofler og stegte en pande flæsk og troede, at det var nok til 10 mand, og han sagde så, at når vi selv ville købe noget mere, så skulle han nok betale. Men han betalte os aldrig. Vi lå så om natten på et skaldet loft.

Jeg havde hørt af krigerne fra 48, at de altid klædte sig af om natten, og det gjorde jeg den nat – den eneste, mens jeg var i krig. Men jeg havde intet andet at pakke mig ind i end mit eget tøj, så jeg frøs forfærdeligt.

Der på det loft pakkede jeg mit skomagerværktøj sammen og sendte det hjem. Næste dag, Fastelavns mandag, stillede vi på Sønderborg slotsplads, og derfra marcherede vi ud til skanse 4, og der blev jeg så udtaget til gefrejder, som det kaldtes dengang, nemlig at føre poster ud. De måtte løses af hver anden time, og det var et røg og føg, så man næsten ikke kunne lukke et øje op. Senere blev der bygget barakker, men i dagene indtil da måtte vi til Sønderborg, når vi blev afløste. En dag, da vi marcherede fra Sønderborg og ud til skansen, så jeg Julius Breson gå over gaden med en dragt vand, jeg sprang da ud af troppe og løb hen til ham og spurgte ham, om mit tøj var kommet til København. Han svarede, at det var det ikke. Han havde ikke været i København og vidste ikke, hvornår han kom. Da vi så kom ud til skansen, havde vi lidt blind øvelse, og fik så lov til at træde af. Jeg spurgte da løjtnanten om lov til at gå ind til byen og ordne mit tøj,

men han svarede, at det kunne han ikke sige ja til, da han ikke vidste, hvilket øjeblik der kunne komme noget på, og så var det galt, han ikke havde sit mandskab. Så betænkte han sig lidt. Så sagde han: 'Kan jeg stole på Dem?' 'Ja, hvad jeg lover hr. løjtnant, kan hr. løjtnanten stole på'. Så gik jeg, og da jeg kom hen på landevejen, mødte jeg 3. regiment, og jeg fik da lyst til at hilse på Niels Christian (N. Chr. Nielsen, Toftegård, Glænø), da jeg vidste, han var ved 3. kompagni. Jeg spurgte mig da for, til jeg kom til dette, og sprang så ind og hilste på ham og fulgtes med ham et stykke tilbage. Jeg husker, at jeg bl.a. sagde til ham, at jeg var glad for, at jeg ikke var infanterist.

Han har siden fortalt mig, at han tænkte, da han hørte, hvordan de skød på os på Dybbøl: „Mon Niels Jensen endnu er glad for, at han ikke er infanterist?”

Så måtte jeg sige ham 'Farvel' og skynde mig at løbe ind til Sønderborg; der fik jeg mit tøj og fik skrevet brev, og gik så på feltpostkontoret.

Denne pakke og mit skomagerværktøj, som jeg havde sendt tidligere, blev liggende i lange tider ude hos købmand Svendsen i Skælskør, så der gik lang tid, hvor min kone ikke hørte fra mig, og da der blev samlet penge ind til soldaterne ved et fastelavnsgilde hos Erik Christensen (Glænø), fik jeg ingen lige straks, da ingen vidste min adresse. Min kone var af den grund meget urolig, men hun fik da at høre af Per Hansen på fedet, at Jacob Fisker havde fået brev fra mig, og hun gik så til Bisserup og fik min adresse.

En anden dag, da vi marcherede fra barakkerne ind til skansen, så jeg Korfik's Nielsen og Jens Knudsen (begge fra Glænø) komme gående for at besøge mig. Jeg løb da ud af troppen i møde med dem. Løjtnanten råbte: 'Vil De ikke med?' 'Jo, hr. løjtnant, jeg skal nok komme'.

Bag ved skansen var der barakker med halm i. De var bygget som rygninger af et hus med indgang i gavlen. Der havde vi det godt. Hver

morgen kom der en mand og en kone fra Sønderborg ud med kaffe til os.

Mens jeg stod post der, så jeg flere gange om morgenen den tyske arbejdsparade komme fra Broager ned til Vemmingbund, de fulgte kysten og forsvandt på klinerne. Jeg meldte det hver dag, jeg så det, men der blev ikke taget nogen notits af det, men så en dag fik vi at se, at de havde fået bygget et skydeskur lige over for os på venstre fløj. Det meldte vi, og der blev så givet ordre til, at vi til natten skulle skyde to skud derover hver time. Der blev skudt to skud, og løjtnanten så i kikerten og sagde: 'De gav god virkning, de skal have to til'. Da de var affyret, kom der ridende bud fra skanse 6, at der måtte ikke skydes, men løjtnanten svarede: 'Der er to til i, dem skal de have med'. Derefter gik han ned i løbegraven og kom først op igen næste formiddag og sagde så, da han kom: 'Ja, I kan vel nok mærke, at der er noget råddent ved det, karle'.

Samme eftermiddag begyndte de at skyde derovre fra, og det første skud nåede ikke længere end til skanse 2, så vi troede, at de ikke kunne nå længere, men straks efter kom der et til, og der gik helt op til Dybbøl Mølle, og så et til, der gik meget længere og et til, som gik helt op til skanse 10. Så det viste sig, at de kunne skyde over hele stillingen.

Næste dag begyndte de rigtig at skyde på os. Det første, de gjorde, var at skyde de gårde, der lå på Dybbøl, og vore barakker, vi havde bag skanserne, ned.

Hver dag var vi til øvelse på skansen, under denne ville vi gerne dække os for granaterne, men løjtnanten forbød os det og sagde: 'Lad dem dog ryge, de ryger jo ad Helvede til'. Men en af granaterne ramte alligevel en konstabel og tog den kødfulde del af hans lår bort, og han skreg så vældigt. Løjtnanten gik hen til ham, klappede ham på skulderen og søgte at trøste ham. Det blev alligevel hans død; han døde af sårfeber. Det var den første, jeg så blive såret.

Tyskerne skød på os dag på dag indtil 2. påskedag, hvor der stod et slag, men der blev tyskerne slået tilbage. Op ad dagen drog de fra

Broager ned mod Vemmingbund til en lavning, hvor vi ikke kunne se dem. Rolf Krage lå mellem Sønderborg og Broager, der blev så signaleret ud til den, at tyskerne samlede sig der. Den lettede da anker og gik derop under stærk beskydning fra Broager.

Da jeg hørte det, sprang jeg op på brystværnet, og mens jeg stod deroppe, var der en tysker, som sendte en kugle efter mig, og den peb om ørerne på mig. Jeg drejede mig da om og sprang ned, og da var der en konstabel, som sagde: 'Nu kan du vel nære dig?' Rolf Krage var imidlertid kommet bag på tyskerne og åbnede ild. De ville så flygte over marken, men der havde vi frit skud, og der faldt mange.

Kaptajnen fra Rolf Krage kom dagen efter op hos os, og jeg hørte ham sige til vor løjtnant: 'De skød på os med massivt, men den holdt'.

Vi gik så på skansen og blev løst af en gang imellem, men der gik dog en gang 9 døgn, hvor jeg ikke blev afløst. Om aftenen, når vi var afløst, gik vi ind til Sønderborg, og der var så en af vore bekendte, som hed Rosenberg, som rådede os til at gå ind hos en manufakturhandler Bill og få natteleje. Men de sagde nej, de havde ikke plads, og viste os et andet sted hen. Men deres pige, som hed Ellen, fulgte os ud på garden, og hun sagde: 'Ja, gå I kun derhen, men har de så ikke plads, så kom blot tilbage, så skal jeg nok skaffe plads til jer'. Og da vi ikke fik plads, kom vi så tilbage og fik lov til at være der.

Vi kom der nu stadig, og så var det en dag, at Ellen spurgte mig, om jeg ikke ville have en pakke the. Jeg krympede mig ved at tage den og sagde: 'Hvordan skulle jeg dog få brug for det'. 'Jo, det kunne dog være, du kunne komme et sted, hvor der var noget varmt vand, så kunne du da få en kop the'. Og jeg tog så pakken. Så var det en dag, at en familie til Bill, som var købmand der i byen, bad mig om at hjælpe ham lidt, da de skulle flytte ud af byen, og jeg kom da til at tænke på min the, og bad så købmanden om at sælge mig lidt sukker, og det forærede han mig så.

En dag, da vi var afløst og var inde i Sønderborg, kom Herman Anker og flere fra Norge for at bese skanserne, og de kom da også til

skanse 4. Rosenberg, som var faststående ved krudtmagasinet, gav sig i snak med dem, da han hørte, de var fra Norge, fordi han havde en broder der. Så spurgte de ham, om han havde nogle trosfæller på skansen, og han svarede, at han havde to, og da de så kom over til skanse 6, kom de i tanke om, at det var kedeligt, at de ikke havde givet os nogle penge, og de gav så kaptajn Hertel 10 rigsdaler, som vi tre skulle dele (Niels Jensen, Mads Jensen og Rosenberg). Så sendte kaptajn Hertel bud over til Rosenberg, at han skulle komme over hos ham. Han fik så de 10 rigsdaler og kaptajnen sagde: 'Er De grundtvigianer?' 'Hvad jeg er og gerne ville være, er at være en kristen', svarede Rosenberg. 'Ja, for jeg er', så bandede kaptajnen, 'også grundtvigianer'.

En dag, jeg var i Sønderborg hos Bill's, kom ingeniørerne med hakker og økser og begyndte uden varsel at rive Bill's hus ned, da der skulle laves en retirade (en vej til tilbagetrækning), da der var blevet bygget en bro over sundet.

Nu tog det stærkere og stærkere til med skydningen, og vi blev sjældnere løst af, og de begyndte så at sende en ølvogn ud til os, og en dag, da ølvognen lige var kommet, og soldaterne flokkedes om den, mens jeg blev siddende henne ved min kanon, da jeg ikke var rigtig rask, da kom der en granat, som ramte først en infanterist fra 2. regiment, og den gik så videre hen til ølvognen, hvor den så sprang, og der var flere, som faldt, og der var en af dem, som faldt, der rejste sig igen og sagde: 'Åh, hjælp mig dog, jeg var dog så rask'. Da jeg kom hen til ølvognen, var det ligesom jeg kom ind i et slagtehus. Kødet hang omkring på ladetøjet.

En dag, da vi sad ved vor kanon, var der en infanterist, som skulle råbe 'dæk', men han havde ikke mere end lige fået råbt 'Arenbjerg dæk', før der kom en granat ind gennem skydehullet og ramte lige på lavetvæggen. Og vi sad der 6 mand og ingen af os blev såret af nogen betydnings.

Vi skød sjældent, men vi dækkede os så godt, vi kunne, og da var der en dag, at der blev skudt på os fra 3 sider, at løjtnanten sagde, at

der var ild i blokhuset, han sagde det flere gange, men der var ingen, som ville gå derhen, da det var meget livsfarligt, da granaterne stadig slog ned der. Men til sidst rejste jeg mig og gik derhen, men jeg kom tilbage med den besked, at det kun var krudtrøg, men løjtnanten ville ikke tro det, men så gik korporal Rybel derhen, og han kom tilbage med den samme besked.

Jeg blev ved med ikke at være rigtig rask, og jeg gik så til lægen og blev så kvartersyg og blev anvist et sted i Sønderborg, hvor jeg skulle være. Men på grund af, at der lå nogen gammel rådden halm, var luften derinde så slem, så det var umuligt for mig at opholde mig der. Jeg gik så til Hovbrogade, hvor jeg traf en mand, som ellers var flyttet ud af byen, men som i det øjeblik var hjemme at fodre en gris, og han sagde, at jeg gerne måtte ligge på hans loft, hvis jeg ville tage til takke med det, og jeg blev så der.

Jeg måtte gå til lægen hver dag, og da var det en dag, at lægen spurgte mig, om jeg ikke kunne gå på apoteket for ham, og det gjorde jeg så. Men da jeg kom ned på apoteket, var det, som jeg skulle have til lægen, ikke færdigt, og de spurgte mig da, om jeg ikke ville vente lidt og bød mig på en snaps, og jeg svarede, at jeg godt kunne vente, og hvis de havde en god snaps, kunne det nok ikke være af vejen, da jeg var syg. Jeg fik jo så snapsen, og da der var gået nogen tid, fik jeg også sagerne til lægen.

Da jeg gik fra lægen, blev jeg så gruelig syg, at jeg måtte lægge mig henne ved kirkemuren, og jeg troede, at jeg ikke havde nået længere. Men jeg nåede dog ned til Hovbrogade, og da var manden der, og til ham beklagede jeg mig, at jeg var så syg, og han sagde: 'Hvad skal jeg arme menneske gøre, jeg får jo aldrig en læge til at gå herind'. Men jeg gik så op på loftet og lagde mig, og jeg var ikke så lidt syg det meste af natten, og hele natten raslede granatstumperne ned på taget, og jeg tænkte, at hvis det gik vel til dag, ville jeg ikke blive der længere. Og dagen efter gik jeg da også ud til Mølleby, som lå et stykke udenfor byen, hvor jeg lejede mig ind hos et par gamle folk. Der lå

en mølle ved siden af, og der gik jeg hen hver dag og købte mælk og hvedebrød, som jeg udelukkende levede af, mens jeg var syg.

Den 17. april, da jeg kom til lægen, sagde han: 'Ja, nu har De jo rettet Dem, så nu kan De nok gå på skansen'. Og da jeg svarede: 'Ja, jeg kan ikke sige andet, end jeg har rettet mig, men til at gå på skansen er jeg en sløj kar!'. 'Ja, den historie får jeg nok af'. 'Har jeg gjort noget, så har jeg gået for længe'. Så forlangte lægen at se min tunge, og han sagde da, at jeg kunne melde mig rask i morgen.

Den 18. april var jeg henne på kompagnikontoret for at melde mig rask, og da jeg gik derfra, begyndte de at skyde ovre på Dybbøl, og jeg gik så et sted hen, hvor jeg kunne se skanse 4, og det varede ikke længe, inden jeg kunne se den tyske fane blive hejst der. Jeg gik så til Mølleby og tog mit tøj, jeg husker, at jeg spiste gule ærter til middag der, og gik så til Als for at finde mit kompagni. På vejen der mødte jeg Niels Jensens Korfits, som da kom fra Dybbøl. Han fortalte mig, at Jens Knudsen var faldet.

Jeg fandt så mit kompagni i Ulkebølle Nørremark i gården nr. 4, der måtte vi så være til noget ud på aftenen, da måtte vi ud at grave løbegrave ude ved skansen, og næste dag var vi ude på den nordlige og sydlige Rønhaveskanse.

En dag, vi gik der på skansen, var vi tørstige, og der var ingen steder, hvor vi kunne få noget at drikke, da der var et stykke vej til byen Kjær. Så siger jeg til en konstabel: 'Jeg har både the og sukker i mit tornyster'. 'Det har du da vel ikke', sagde han og løb så ned til Sønder Rønhaveskanse, der havde han set en gryde ligge, og den kom han nu med. Den så ikke videre appetitlig ud, men vi kogte vand, og vi skrubbede, og vi kogte vand og vi skrubbede, og til sidst syntes vi da, den kunne gå an! Og så drak vi the til brødres bedste allesammen. 'Du skal koge kaffe til os herefter', sagde konstablen. 'Jeg vil ikke koge kaffe i sådan en gryde', svarede jeg. 'Hvis du vil love at købe kaffe, når vi bliver løst af, og tage med herhen, så skal jeg nok skaffe dig en

kedel, som du kan være bekendt at koge kaffe i'. Og dagen efter, da vi blev løst af, gik jeg så til Augustenborg og købte kaffe.

På vejen dertil møder jeg Henrik Pedersen (Skafterup), og så siger jeg: 'Hvor skal du hen?' 'Jeg', siger han, 'jeg har været hos Herodes og skal til Pilatus, og jeg ved ikke, hvornår jeg bliver færdig, for jeg har fået brev, at min moder er død'. (Det viste sig siden at være en fejltagelse). Jeg nåede så til Augustenborg og fik købt bønner, og da jeg kom tilbage, lånte jeg en kaffemølle af konen i gården, hvor vi var indkvarteret, og jeg brændte så bønnerne og malede dem og købte en flaske fløde, som jeg dagen efter tog med ud i skansen.

Konstablen mødte også med en kedel, som der kunne være 40 kopper kaffe i. Jeg kogte så herefter hver morgen en kedel kaffe til skansens folk og derefter en kedelfuld, som jeg gik ned i løbegraven med. Jeg fik 3 skilling for en kop kaffe. Det hændte således en gang, da jeg kom tilbage fra løbegraven, at der blev sagt til mig, at jeg kunne koge en kedelfuld til, da der var kommet noget infanteri nede i løbegraven. Da jeg så kom ned i løbegraven med kaffen, var der en løjtnant, der spurgte: 'Hvad vil De?' 'Sælge kaffe, hr. løjtnant'. 'Det kan ikke nytte noget, vor kok er i lag med at koge kaffe'. Men soldaterne vinkede ad mig, at jeg skulle komme, og løjtnanten sagde så: 'Ja, vær så god, jeg har ikke noget imod det'. Og jeg fik så solgt kaffen alligevel.

Det gik da sådan, at jeg solgte kaffe de dage, jeg var på skansen, og det var da en aften, der kom noget infanteri, at der blev spurgt efter, om der ikke var en, som kunne koge kaffe. Jo, det var der, og de kom så hen i lag med mig, men jeg ville ikke lige straks. Men da var der en, der sagde: 'Ja, hvorfor du ikke vil koge kaffe, det er vel, fordi du er bange for, at du ikke kan kontrollere det, men vil du blot koge kaffen, så skal jeg nok sørge for at kontrollere'. Og det gik da også meget godt. Der var nogle, der hellere ville have the, og jeg begyndte nu også at koge the og fik 2 skilling for koppen. En dag, da jeg kom ned i løbegraven, var der en løjtnant, der sagde: 'Hvad har De der?' 'The, hr. løjtnant'. 'Åh, lad mig få en kop med'. Jeg fandt en porcelænskop

frem, som jeg havde fundet oppe ved Rønhavegård. 'Har De noget sukker?' 'Der er sukker i, hr. løjtnant'. Og han måtte så drikke den, som den var. Han gav mig 4 skilling for den, og ville ikke have noget tilbage.

Jeg tjente alligevel noget ved det. Det var en lønningsdag. Vi fik udleveret en 10-rigsdagelseddel, og man var urolig for, hvordan man skulle få den byttet, men jeg sagde, at jeg godt kunne bytte den, og denne 10-rigsdalerseddel sendte jeg hjem til min kone.

I juni måned fik vi våbenhvile, og nu skulle vi til at have forplejning, hvar vi ikke havde fået før, og vi skulle så skiftes til at blive hjemme for at koge mad. En dag var der en, som havde kocht ærter, men havde slet ikke haft nogen forstand på det, så de sad fast i gryden de fleste af dem. Konen i gården fik at vide, at vi ingen aftensmad havde fået, og hun kom så med et fad grød og kærnemælk til, som vi fik. Men vi klagede nu til kaptajn Bartolin, at vi ikke kunne være tjent med at skiftes til at koge mad, og han sagde så, at vi kunne udtage en til det. Og valget faldt på mig.

På den tid var vi i byen Kjær, men vi flyttede så tilbage til Ulkehølle Nørremark. Men der var en, som hed Thomas, som havde sluttet sig til Mads og mig, som løb i forvejen for at finde en god plads til os, han fandt kun en kobås.

Da den ene pige på gården blev syg, hjalp jeg til med malkningen, så hver morgen, når den anden pige kom ned i stalden, trådte hun mig på tærne, for at jeg skulle komme at være med. Der var 17 kør, hvoraf jeg malkede de 9. Der var en aftægtsmand på gården, han kom en dag ind til os og spurgte, om der var nogen af os, som kendte til bier, da bierne lige havde sværmet. Jeg svarede, at jeg kendte lidt til bier, om også det ikke var ret meget. Jeg gik med ham ud i haven, hvor jeg fik et par vanter på. Bierne sad i en ribsbusk, og han sagde så, at jeg skulle bare sætte kuben ind under sværmen og så gøre et raskt ryk i den gren, hvorpå bierne sad, da ville bierne falde ned i kuben, så skulle jeg sætte kuben ud på havegangen på et stykke træ. Jeg havde

aldrig set den måde at få bier i kube på, men jeg har siden brugt den mange gange.

Jeg var bestandig kok. Vi fik suppe den ene dag og ærter den anden. Jeg fik risengryn til at komme i suppen, men dem brugte jeg ikke. Jeg gemte den fra den ene gang til den anden, indtil jeg fik så mange, at jeg kunne lave risengrød. Kødet, jeg havde fået til den dag, stegte jeg. Jeg havde også nogle dejlige løg og fik rigtig godt held med det, og mine kammerater blev da meget forbavsede, da de kom hjem og så middagen. Kødet blev hver dag delt i 10 stykker, og det blev så delt ud på den måde, at der var en mand, som måtte vende ryggen til, og for hver gang, jeg tog et stykke, spurgte jeg om, hvem der skulle have det, og han nævnede så navnet på en af os.

Sådan gik det hver dag indtil d. 28. juni, da var der møde i gården nr. 1 med Johannes Clausen og i gården nr. 4 med Julius Dahlstrøm, vi havde travlt med at nå ud til skansen, da vi var med til begge møderne. Jeg løb over i stalden og tog min feltflaske og gik ind til konen på gården for at få noget øl på den. Hun havde lige et mål, der plejede at kunne fylde den, men den dag kunne kun det halve gå i den, det kunne vi ikke forstå, da jeg vidste, at jeg ikke havde haft noget i min flaske, men det viste sig siden, at jeg havde taget fejl og taget Thomas' flaske, og den var halvt fuld af brændevin.

Vi bad konen, om vi måtte sætte vore tornystre på øltønden, og vi gik så derfra for sidste gang.

Her slutter optegnelserne om Niels Jensens oplevelser i krigen. De er foretaget af hans datterdatter Karen Larsen under første verdenskrig på grundlag af hans fortællinger.

Den 29. juni om morgenen kl. 2 gik tyskerne i land på Als og stormede skanserne, og Niels Jensen og hans ven Mads, som havde været hans trofaste følgesvend under hele krigen, blev sammen med mange andre danske soldater taget til fange og ført sydpå.

Derom fortæller han i et brev, dateret 10. juli, afsendt fra Cosel i

Schlesien, at han den 29. juni sammen med Mads blev taget til fange, men de slap begge med hele lemmer. De måtte marchere hele vejen til Slesvig. I Flensburg kom borgerne ud til dem med mad, fint smørrebrød og kaffe. Da de nåede til Slesvig, blev de indespærret i en kirke, hvor de måtte blive den nat og det følgende døgn. Den 1. juli kl. 5 morgen gik turen videre over Altona til Hamburg, hvor de overnattede. Næste morgen marcherede de til jernbanestationen, og kl. 8 kørte de derfra og kom kl. 6 aften til Berlin, hvor der var et ophold. De kørte så videre til bestemmelsesstedet og kom dertil ved aftenstid den 3. juli. Han fortæller, at han ikke har fået sit tornyster med, da han havde ladet det blive på gården, da han gik på skansen for sidste gang, og at han derfor mistede sit tøj, 2 rene skjorter og strømper. Men han havde på vejen set lejlighed til at købe en skjorte, og på marchen til Slesvig havde han været i følge med Jacobs Frederik (Frederik Jacobsen, Damgården, Glænø), og han havde af ham fået et par strømper, så han kunne klare sig med tøj foreløbigt. Men han beder sin kone sende ham nogle penge.

Af mad får de hver morgen en kops kaffe og et halvt franskbrød og siden middagsmad, derefter må de klare sig selv, og dertil får de 8 pfennig om dagen. I brevet fortæller han også, at to af hans kammerater fra Glænø, Jacob Frederiksen og Korfik's Nielsen er blevet borte for dem på rejsen, men Mads er stadig sammen med ham. Prøjserne behandler dem ret godt.

De er nu i Cosel til den 8. juli, hvorefter rejsen går videre til Østrig. I et brev dateret 28. juli fortæller han derom. Han skriver, at han stadig er ved godt helbred, og at de den 18. om morgenen rejste fra Cosel. De gjorde holdt ved middagstid i en by, hvor beboerne blev beordret til at give dem middagsmad, derefter kørte de videre og kom den 19. kl. 10 formiddag til Brünn (Brno, Tjekkoslaviet) i Mähren. Modtagelsen i Østrig var meget venlig; der blev sagt til dem: 'I skal ikke være modtaget som fjender, men som venner og brødre'. De blev indkvarteret på en kaserne, hvor de fik middagsmad, resten måtte de

selv klare for 6 Kreuzer om dagen, så de, der ikke havde lidt skillinger, måtte nøjes med det tørre brød med lidt salt til. For dem, der var bedre vant, var det ikke rart, selv havde han dog ikke behøvet det endnu, men da han stadig hverken havde modtaget brev eller penge hjemmefra, kunne han nok komme dertil. Derfor vil han dog ikke sørge, meget værre er uvisheden om fædrelandets skæbne, som ligger ham hårdt på sinde, han skriver bl.a.: 'Gud holde sin hånd over vort kære lille fædreland, at det ikke skal komme under fremmedherredømme'.

På rejsen til Brünn traf han igen Jacob Frederiksen, men han med flere andre kom af toget, før de nåede Brünn, de er 300 fanger der.

Han sluttede brevet: 'Jeg længes meget. Du kan tro, kære ven, at tiden er mig meget lang, skønt vi har det friere her end i Prøjsen. Vi kan gå ud hver dag fra kl. 4 eftermiddag til kl. 8 aften, og når vi blot har en østrigsk soldat med, kan vi gå, hvorhen vi vil, tilmed måtte vi arbejde i Prøjsen, det skal vi ikke her'.

Dette er de eneste breve, som findes fra tiden i fangenskab, og det er ikke lykkedes mig at få oplyst, hvor langt hen på året, det var, før han kom hjem. Hvad jeg ved, er, at de blev sejlet til København, og der blev de modtaget så ringe, at han siden sagde: 'Det kunne lige så godt have været en flok svin, der kom, og vi kunne da ikke gøre for, at det gik, som det gik. Vi havde dog ofret liv og blod for fædrelandet'.

Efter hjemkomsten fik de året efter en datter, Margrete, 5 år før havde de fået en søn, Jens Peter. Der var nu 3 børn i hjemmet. Året efter i forsommeren 1866 kom en af de skarlagensfeber epidemier, som i sidste halvdel af forrige århundrede hærgede Glænø, og bortrev så mange børn, at der næsten ikke var et hjem, som var uberørt deraf. I denne epidemi døde sønnen.

Niels Jensen begyndte nu at fiske, og han overtog sammen med sin nabo, gmd. Hans Pedersen et større ålefiskeri. Han så sig også i 1877 i stand til at købe en 5 år gammel ejendom på 10 tdr. land for den efter tidens forhold store pris 10.000 kr. Denne ejendom var en parcel

Niels Jensen ca. 1914

af Toftegård, som var en gammel universitetsgård, den hørte som sådan ikke som det øvrige Glæno under Holsteinborg gods. Toftegård overgik siden til Holsteinborg, men Niels Jensen beholdt sin ejendom, og det blev den eneste på Glæno, som aldrig har hørt under Holsteinborg.

Niels Jensen mistede sin kone i 1896; da havde hun været syg og hjælpeløs i 20 år. Hun sad lammet i en stol, men var åndsfrisk til det sidste. Selv levede han til sommeren 1917. Han opnåede således ikke

at se Sønderjyllands tilbagekomst til Danmark, det, som i alle årene siden 1864, havde været hans store ønske og håb.

*Dagny Nielsen, Glænø,
datterdatter af Niels Jensen.*

Voldanlægget ved Haraldsted sø

(Også kaldet „Ridebanen“)

Af Axel Herlov Jensen

Med ordet Haraldsted vil de fleste nok forbinde mordet på Knud Lavard ved nytårstide 1131, da han havde aflagt julebesøg hos slægtninge og venner, men det var jo en forholdsvis sen begivenhed i Haraldsted og omegns historie.

For at begynde med begyndelsen må man helt tilbage til istiden, hvor der ved isens gradvise afsmeltning stadig lå en iskalot i Østsjælland, omtrent ved Køge bugt, og den sendte sit smeltevand mod vest, bl.a. gennem langsøen, den nuværende Haraldsted sø. Ned til denne sø eller flod skar sig en vilter bæk, den senere Ellebæk eller Ørbæk, der førte mængder af ler og grus ud og dannede et næs i søen. Og det er på dette flade næs, der nok i oldtiden, da vandstanden var højere end nu, var lidt mindre, at der er sket begivenheder, som skal omtales i det følgende.

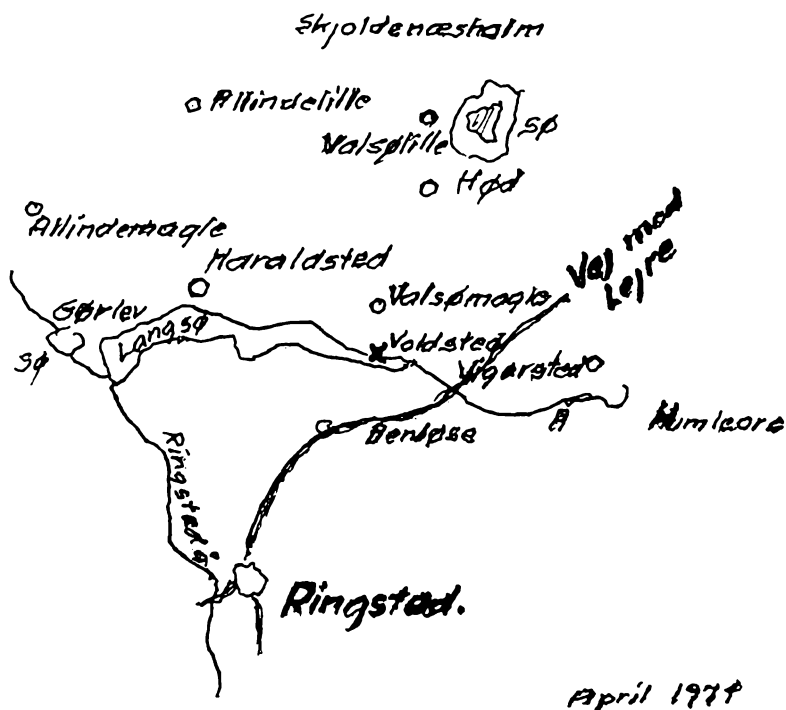
I oldtiden har der efter gravhøjene at dømme (stengravene) været en spredt, lidt sparsom beboelse i Midtsjælland også ved Haraldsted sø; det er der flere spor af.

Da Københavns Vandforsyning fik tilladelse til vandindvinding fra Haraldsted sø og besluttede at hæve søens vandstand så meget, at arealerne omkring oldtidsanlæggene på næsset ville blive oversvømmet, iværksatte Nationalmuseet i 1970 nogle prøvegravninger på stedet i form af tre søgegrøfter foran det gamle voldanlæg. Herved fandt man i en forhøjning i terrænet flere „kogegruber“ fra stenalderen eller bronzealderen med sider og bund sat af ildskørnede sten, hvoraf

én var afdækket med en 8–10 cm lerkappe. Gruberne var delvis fyldt med flinteaffald, og der fandtes en flintblok og en flintflække, ting, der kan tyde på, at der har været et flintværksted. Nogen helårsbeboelse har der næppe været tale om, dertil har vinterklimaet været for barsk på dette udsatte sted. Der kan højst være tale om midlertidigt sommerophold, måske kun tale om en rasteplads ved et ældgammelt overfartssted over den smalle sø, som man her nemt kunne svømme over. Ellers fandt Nationalmuseet intet udover at konstatere, at jordvoldene ikke er en tilfældig efterladt jordrest fra istiden, men en kunstigt opkastet jordvold, hvis kant formentlig er gået helt ud til den daværende vandkant.

I bronzealderen var beboelsen i Midtsjælland større end i stenalderen, men mere koncentreret, stadig efter gravene (gravhøjene) at dømme. Der var fire områder af særlig betydning: egnen øst for Tystrup sø (nok den største), vest og syd for Ringsted, en betydelig bebyggelse omkring vestsiden af Haraldsted sø op mod Gyrstinge og endelig en betydelig bebyggelse ved østenden af Haraldsted sø, fra Valsømagle, Valsøllille, Høed og til Vigersted. Ved Valsømagle er gjort betydelige bronzefund, deriblandt det formentlig første bronzesværd fremstillet her i landet. Arealet nord for Haraldsted sø og op i højde med Valsø var ret tæt bebygget i jernalderen. Næsset har altså stadig ligget ved et relativt tæt beboet areal og er blevet benyttet til forskellige formål, måske mest til „fiskeplads“, men der er nok tidligt blevet bygget en gård her på dette lidt afsides, men forholdsvis let forsvarlige sted. Det blev den senere Valsøgård, opkaldt efter Valsøen, som Haraldsted sø en tid kaldtes, og det betyder egentlig „offersøen“ (ligenes sø), og det er for så vidt mærkeligt, såsom man ikke så langt nord for havde en anden Valsø (ved Valsøllille), en ringformet sø med en ø i, altså et godt egnet offersted, hvad det også en rum tid har været. Valsøgård blev senere en herregård, kendt til langt op i middelalderen. Det var her den stolte, dristige adelsfrue Anne Meinstrup re-

Omgiven af Haraldsted Sø

siderede en tid. Hun blev som bekendt trods givet frit lejde dræbt på landstinget på Ringsted torv i 1535.

Herregården med dens voldgrave og vindelbro havde et klart formål. Dette gælder ikke om det nært beliggende store hesteskoformede

voldanlæg, som er vist på hosstående figur. Det er en gengivelse af en opmåling foretaget af Nationalmuseet i forbindelse med en undersøgelse af anlæggene på næsset i 1903. Der foreligger ikke – hvad voldanlægget angår – noget svar på spørgsmålet, hvornår dette er planlagt og udført og af hvilken grund. Det drejer sig om et imponerende ingeniørarbejde med flytning af jordmasser af en størrelsesorden på ca. 4000 m³, for størstedelen udgravet af den nordlige skråning og fra den tragtformige adgangsvej fra nord. Det er et selv efter vore forhold betydeligt arbejde, og det er selvfølgelig ikke udført uden endog meget betydelige bevæggrunde – man må formode enten af religiøs eller militær art.

Voldanlægget har en størrelse på ca. 50 m gange 70 m i største indermål og med en højde, der varierer fra ca. 2,3 til ca. 3,5 m. Bredden af voldene varierer fra ca. 14 m til ca. 18 m.

Jordvoldene er i tidens løb blevet angrebet udvendigt fra af stormfloder, som har bortskyllet jord, særlig på den sydøstlige side, men heldigvis er hele den inderste kant af voldanlægget bevaret uændret, og den er udført med en helt forbløffende nøjagtighed, ganske symmetrisk og på et stykke næsten som en parabel. Dette giver ud fra tekniske betragtninger anledning til at tro, at anlægget ikke kan være så meget gammelt. Der er andet, der tyder på en dygtig planlægning, nemlig indførelsen af den tragtformige adgangsvej fra nord. Terrænet er reguleret således, at det er omtrent vandret i den v-formede adgang til pladsen, men inde i selve „hestehoven“ skræner terrænet som oprindeligt mod syd. Midterlinien af den tragtformige del er ret nøje rettet mod et „brændpunkt“ af en tænkt parabel, og tragtens form passer godt ind i parablens fortsættelse ud over „adgangshullet“ mod vest, og det er sikkert ikke tilfældigt.

Voldanlægget er som sagt hesteskoformet, men om der ligger noget symbolsk i det, er nok tvivlsomt, ellers ville det nok datere anlægget til efter ca. 500 e.Kr., da der, så vidt det vides, ikke før den tid er blevet

ofret heste her i landet. Nogle mener dog, det kan være sket allerede i bronzealderen.

Der er imidlertid tre ting, som er af stor interesse for bedømmelsen af anlægget. For det første er midterlinien (aksen) for det næsten helt symmetriske voldanlæg beliggende næsten nøjagtigt nord-syd. Det kan ikke være tilfældigt. Af konstruktive grunde ville det ikke have været nødvendigt – snarere ville en sydvestlig-nordøstlig akse være at foretrække. Spørgsmålet er så, hvad hensigten har været med en bevidst lægning af akse nord-syd? Der kan næsten kun tænkes religiøse grunde, måske den gennem næsten alle tider stedfundne dyrkelse af sol og måne.

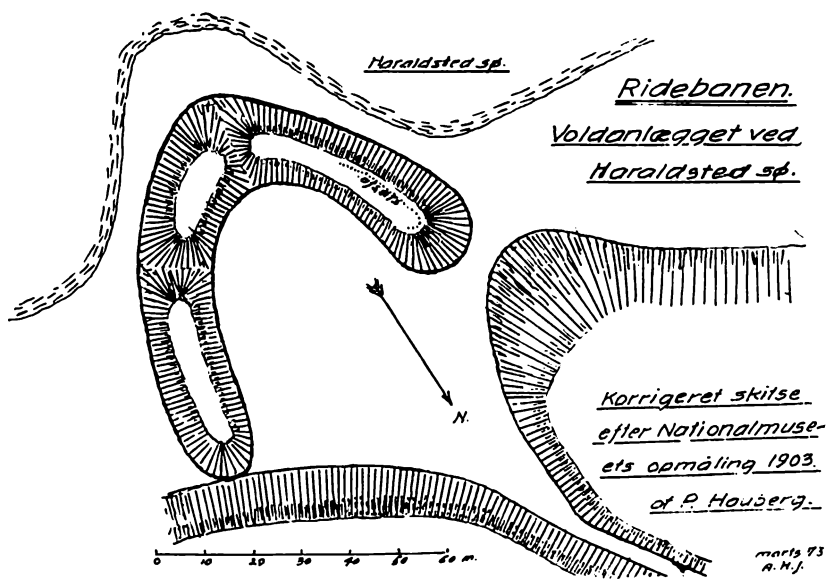
Den næste bemærkelsesværdige ting er, at voldens overkant er lagt næsten vandret, derved at voldenes højde er varieret fra ca. 2,3 m mod nordøst til ca. 3,5 m mod sydvest. Dette er ganske sikkert også gjort med vilje. Det har bl.a. ikke været nødvendigt af militære hensyn, men er måske også her motiveret af religiøse grunde, evt. af kravet om, at ved ceremonierne måtte noget ikke foregå i højere plan end andet. Men om det er den rigtige forklaring, kan naturligvis være diskutabelt.

For det tredje er det mærkeligt, at voldenes overkant tilsyneladende har været tredelt, ganske vist i tre ulige store usymmetriske stykker. Dette kan være tilfældigt, men kan også henlede tanken på det hellige 3-tal, som har været anvendt på så mange områder gennem tiderne og næsten over alt i verden. Kelterne havde således stor forkærlighed for dette tal. De havde bl.a. trehovedede guder. Her i Norden havde vi f.eks. en „gudetreenighed“ i Odin, Tor og Frei m.m. Der kan altså være noget, der tyder på, at der kan være afholdt religiøse ceremonier oven på voldene med en forsamling i hesteskoens indre, hvor der i dettes brændpunkt kan have været opstillet et alter eller lignende. Der kan altså være flere grunde til at betragte anlægget som værende af religiøs art. Dette kunne støttes af, at kelterne i deres nedgangsperiode i de sidste århundreder f.Kr., i vor egen keltiske jernalder, byggede

fæstningsagtige helligdomme, der, da de fortrinsvis findes på tysk område, er blevet kaldt „viereckschanzen“, selv om de ikke overalt har haft en firkantet form. Her i Danmark har vi haft betydelig kontakt med kelterne, hvilket bevises ved, at nogle af de mest bemærkelsesværdige kunstneriske fund forbavsende nok er gjort i Danmark. Der har formentlig ikke været keltiske værksteder her i landet eller nogen keltisk koloni, men betydelig kontakt må der have været, og det kan derfor ikke undre, hvis danskere har set sådanne fæstningsagtige helligdomme sydpå og har efterlignet dem herhjemme. Det synes derfor ikke usandsynligt, at anlæggene er blevet bygget ved Haraldsted sø engang i de sidste århundreder før Kristus.

Det var den religiøse side af sagen. Så er der den militære. Man har vist gennemgående været tilbøjelig til at betragte voldanlægget som en af oldtidens „bondeborge“, hvor befolkningen søgte tilflugt under større uroligheder. Museumsinspektør P. Hauberg, der undersøgte og opmålte voldanlægget i 1903, mente ikke, at det havde været tilfældet, alene af den grund, at arealet inden for voldene havde været for lille til et sådant formål (ca. $\frac{1}{4}$ ha). Det ville også være lidt mærkeligt, idet man senere har konstateret, at der kun ca. 8 km fra voldene i Humleoeskoven har eksisteret en rigtig bondeborg på en tange ude i en sø med vand på de tre sider og med vandgrav og stensætninger på den fjerde side. Arealet på tangen har været ca. 1,5 ha og har altså været passende. Man har kunnet sejle til bondeborgen fra vest ad Vigersdalåen og fra øst ad Lellinge å, og det spillede en stor rolle dengang, hvor man praktisk taget ingen veje havde.

Et blik på figuren over voldanlægget viser, hvor uegnet det er som fæstning. At bygge en fæstning med en vej ført midt ind i denne med et „hul“ i volden, så man dengang har kunnet sejle næsten lige ind i fæstningen og med denne næsten forsvarsløs mod nord, hvorfra de sandsynligste og farligste angreb måtte forventes at komme, må vist henregnes under usandsynlighederne. Det eneste, der bringer lidt usikkerhed ind i betragtningerne, er, at der, som figuren viser, oven på

voldene nogle steder er afsats i jorden, som kunne tyde på anbringelse af palisader eller skærme. Det mærkelige er blot, at der ikke har kunnet spores tilsvarende tegn til forsvarsanlæg på land, hvorfra den største fare som nævnt truede. Der er den mulighed, at der har været opsat skærme til beskyttelse mod vinden, hvis voldkronen har været anvendt til religiøse ceremonier. Mod nord har skoven, der på det tidspunkt utvivlsomt er gået helt ned til søen, ydet læ. Naturligvis kan man ikke se bort fra, at voldanlægget i en snæver vending har været brugt til midlertidigt forsvar på grund af dets afsides, ret skjulte beliggenhed, men at dets hovedformål skulle have været af militær art, må anses for udelukket, ellers ville det være blevet udformet på en helt anden måde. Der foreligger måske den mulighed, at voldanlægget ved Haraldsted sø kan være et led i den række af voldanlæg, „kaserner“, fra vikingetiden som Trelleborg, Aggersborg m.v., men muligheden er ringe. Dels er anlægget ved Haraldsted udformet anderledes og derfor

nok ikke hensigtsmæssigt til formålet, nemlig som et V og ikke cirkelformet som de nævnte anlæg og de engelske ringborge (med portene liggende efter kompasset), dels er anlægget nok for lille til at rumme de nødvendige „kasernebygninger“. Ellers ville søen have været velegnet til træning af vikinger i roning og sejlads, selv om man nok ville synes, at f.eks. Lejre havde været bedre egnet, da vikingetogterne gik mod nord, og man fra Haraldsted sø først skulle syd om Sjælland.

Det kan være et spørgsmål, om „hesteskoen“ ikke skal opfattes som et V svarende til det stensatte V ved vore vi (jvf. Jellinge). Der findes andre hesteskoformede voldanlæg her i landet bl.a. „Volden“ ved Toften i Hjørring amt (iflg. Vilh. la Cour og H. Stiesdal). Det er interessant at nævne, at man ved Norwich i England har fundet spor af en oldtidshelligdom, for så vidt noget svarende til det kendte Stonehenge ved Southhampton, men her udført af træ. Man har derfor kaldt det Woodhenge. Det har bestået af en rundkreds og inde i dens midte en hesteskoformet helligdom, formentlig brugt i forbindelse med soldyrkelse.

Ved anlægget i Haraldsted er der gjort meget for at skaffe let adgang såvel fra landsiden som fra søsiden. Man har nok oprindeligt trukket bådene på land i nærheden af „porten“ mod vest, men det kan ikke udelukkes, at man forholdsvis tidligt kan have haft en anlægsbro nær ved voldanlægget. Der findes i hvert fald tydelige rester af en pæleramning til en sådan. I alt fald har der været tale om en forholdsvis stor forsamlingsplads, men til hvad? Næppe til verdslige, til afholdelse af ting m.m. Dertil havde man ikke brug for volde, snarere tværtimod, og i Ringsted, mindre end fem km derfra, havde man det helt ideelle tingsted.

Man skal nok stærkt hæfte opmærksomheden ved, at Haraldsted sø tidligere og formentlig langt tilbage i tiden har heddet (søndre) Valsø, jvf. Valsøllille. Det betyder nok, at der nær søen har ligget et betydeligt offersted. Går man hele søbredden igennem for at finde en passende plads til et sådant offersted, kommer man til det resultat, at det sand-

synligste må blive næsset med voldanlægget, selv om det naturligvis ikke behøver at være bevis for, at voldanlægget som sådant har været brugt til religiøse formål.

Men så kan man spørge, hvorfor man så har bygget et så stort religiøst anlæg på dette sted? Man har jo i nærheden i forvejen haft flere helligdomme, nemlig som nævnt Valsøen, Høgebjerg (nu Højbjerg), hvor man dyrkede den hellige fugl, og Humleore. Man har haft de hellige kilder ved Haraldsted, og syd for Haraldsted sø lå en mindre helligdom for Tor, og endelig må man formode, at der fra bronzealderen har været helligdomme ved Ringsted og senere landsblot her for Sjælland.

Det hele forekommer alt i alt temmelig uforståeligt, men så meget er klart, at man på et vist tidspunkt har haft brug for et stort samlingssted, og at man har fundet stedet ved Haraldsted sø velegnet. Man har kunnet sejle lige hertil fra de andre midtsjællandske bosteder, fra byggerne mod øst, og der har kun været godt 20 km til Lejre, hvortil man har kunnet sejle fra store dele af de nordsjællandske egne.

Man har ikke fundet rester (spor) af bygninger inden for voldene, men man har heller ikke søgt derefter. Hvis der har været et alter eller en hellig bygning, har den været af træ, og det højeste, man kan vente at finde, ville være stolpehuller. Hvis man vil gøre sig håb om at finde noget, skal det nok være i „brændpunktet“ eller lige syd for dette eventuelt gruber med rester fra ofringer. Forsamlede har sikkert stået på den sydvendte skråning.

At arealet i middelalderen skulle have været anvendt til ridderturneringer med beundrende damer på voldene, hører nok alene hjemme i fantasiens verden; derimod er det sikkert, at arealet har været brugt som ridebane i herregårdens tid.

Men spørgsmålet om, hvorfor og hvornår man har bygget et så stort, formentlig religiøst anlæg, der i format nærmest svarer til senere tiders domkirker, står stadig ubesvaret hen.

Nationalmuseets 2. afdeling har gennemset ovenstående og udtalt, at man ikke kan tage stilling til anlæggets oprindelige anvendelse, før det er blevet tidsbestemt, og det har ikke været muligt ved de hidtil udførte gravninger i selve voldene og foran disse. Jeg har da foreslået Nationalmuseet at grave inden for voldene, nærmere bestemt ved eller nær brændpunktet for voldenes parabolske, nederste kant. Hertil har museet svaret: „De har fuldstændig ret i, at det ville være aldeles afgørende for forståelsen af anlæggets anvendelse at foretage en undersøgelse inden for voldene. Desværre er selv en kortvarig udgravning meget bekostelig, og da vi stadig har nok om ørerne, står Ridebanen ikke på programmet for den nærmeste fremtid.“

I Lyngbybogen for 1941 fremsætter Vilh. Marstrand den antagelse, at Skytherne – nogle nomade- og rytterfolk bosat mellem Donau og Jernisei særlig i tiden ca. 500 f.K. turede rundt fra de sibiriske sletter og til det vesteuropæiske lavland (i hvert fald Oderen), hvor de kom i forbindelse med Kelterne.

Engang omkring 375 f.K. skulle de have erobret Sjælland, men denne antagelse er ikke underbygget, selvom man har fundet skythiske gudebilleder på Sjælland. Men det ville ellers have været en god forklaring: at et fremmed herskerfolk har skabt sig en central helligdom i Midtsjælland, nær den daværende centrale helligdom i Ringsted, som man ikke har turdet eller villet anvende, og hvor man dengang nok fortrinsvis har dyrket guden Tir. Hestehovsformen kan derved også forklares.

RESUME:

- 1) Som fæstning betragtet må voldanlægget nærmest anses for tåbeligt med en vej ført midt ind i fæstningen og tilsyneladende intet forsvarsværk på det lettest angribelige punkt mod nord. Fæstningsarealet er desuden for lille, og hvorfor skulle man ivotrigt have bygget en fæstning her, når man ca. 8 km herfra i Humleore fra meget gammel tid har haft en helt egnet „folkeborg“.

- 2) Men man har åbenbart haft brug for en forsamlingsplads af passende størrelse, hvortil adgangen har været let såvel fra land- som søsiden. Og når der som ovenfor nævnt næppe kan være tale om noget militært anlæg, står der næsten ingen anden mulighed tilbage, end at stedet har haft kultisk formål.
- 3) Anlæggets strengt geometriske form (delvist parabelformigt) som en hestesko synes at tyde på speciel religiøs anvendelse. Anlæggets symmetriakse er lagt nøjagtig nord-syd, og dette kan næppe have haft andet end religiøs årsag. Man ville ellers af praktiske grunde have lagt akse mere i sydvestlig-nordøstlig retning.
- 4) Voldkronen har man med noget besvær gjort næsten vandret, hvilket i hvert fald ikke havde været nødvendigt af militære grunde, men nok af religiøse, hvis nogle af ceremonierne skulle foregå oppe på voldkronen.
- 5) Dette synspunkt støttes af, at voldkronen er opdelt i tre afsnit. Denne opdeling er sikkert ikke tilfældig, men kan lede tanken hen på religiøse forhold i forbindelse med det hellige 3-tal, som især dyrkedes af kelterne, men også af nordboerne.
- 6) Anlægget har ligget lige ved Valsøen, den hellige sø.
- 7) Ingeniørmæssigt set er dette forhistoriske anlæg udført på fremragende måde. Man kommer til at tænke på kelterne, der i århundrederne f. Kr. var mestret i at bygge fæstninger og fæstningsagtige tempelanlæg. Vort land havde jo i den tid, der svarer til vor keltiske jernalder, væsentlig kontakt med kelterne, så den tanke, at voldanlægget ved Haraldsted sø kan have været keltisk inspireret, er vel ikke urimelig.

Litteratur om Sorø amt 1974-75

A. Strange Nielsen

MALEREN PÅ ENØ – Harald Essendrup – Ved årsskiftet 1973-74 udsendte en af medarbejderne ved Næstved Tidende et lille hæfte „Maler og motiv“. Det er erindringer i billeder og ord om en sommerdag ved Enø kyst.

HISTORISKE KORT OG TEGNINGER FRA SORØ AMT – I serien „Foreløbige arkivregistraturer“ har Landsarkivet for Sjælland udsendt en oversigt over, hvad arkivet opbevarer af kort og tegninger også fra dette amt. Fra adskillige sogne findes et væld af kort, især over enkelte matrikelnumre, over skove, vandløb og farvande. Materialet er hjemmehørende i sognekalds-, stiftelsers-, retsbetjent-, amtsråds-, rådstue-, forstvæsens-, brandforsikrings- og godsarkiver. Hovedparten af materialet er fra forrige århundrede, men ældre og helt nye ting findes også. Der findes materiale om samtlige herreder og 54 sogne. Sorø Akademi's gods er overordentlig rigt repræsenteret.

ARKÆOLOGI I SORØ AMT – Arbog for Nordisk Oldkyndighed 1973 bringer blandt meget andet en artikel med stof fra Sorø amt. I en stor artikel om neolistiske lerskriver har museumsinspektør *Karsten Davidsen* gennemgået det til rådighed værende fundmateriale af lerskiver fra oldtiden. Disse skiver er gennemgående bestanddele af oldsager fra bopladserne, men kendes også fra 30 danske storstengrave. I fundlisten er Sorø amt repræsenteret med fund fra Lyngø, Sigersted, Hejninge (Trelleborg), Slagelse Sct. Mikkel, Slotsbjergby, Karrebæk og Tystrup sogne.

BIRGITTE GØYES ENKESTAND – er titlen på to små bøger, som forlaget Wormianum (Skalk) har udsendt. Museumsinspektør *Holger Rasmussen* har i Herluf Trolles og Birgitte Gøyes arkiv fremdraget nogle inventarielister fra 1571, 1572 og 1573, altså fra den tid (1565-74), da fru Birgitte var enke. Det ene hæfte bringer selve inventarielisterne, mens det andet hæfte beretter, hvad listerne kan fortælle om Birgittes tilværelse, om hendes hjem og husførelse set i kulturhistorisk sammenhæng.

SORØ AMTS SØ- og ANAVNE – Bind 2 af det landsomfattende værk „Danske sø- og ånavne“ er nu udkommet. Det udgives af Institut for Navneforskning (i kommission hos Akademisk Forlag). Det er udarbejdet af professor *John Kousgaard Sørensen* og dækker hele det nuværende Danmark samt Sydslesvig og de skånske landsdele. Søer, damme og vandløb er opført alfabetisk, og dette bind omhandler bogstaverne E-G. Fra det gamle Sorø amt bringes 21 sønavne og 51 vandløbsnavne. Der gives forklaring på, hvad navnene betyder, og der henvises til, hvor og hvornår de findes nævnt i skrevne og trykte kilder.

BYGNINGSTEGNINGER I GEODÆTISK INSTITUT – I forbindelse med vort lands kortlægning har instituttet fastlagt en række nivellementsplaner på forskellige bygninger, især kirker og herregårde. I forbindelse hermed blev der optaget skitser af disse bygninger, og det er et udvalg af disse skitser, der nu er udgivet i bogen „Kirker og bygninger i Geodætisk Instituts Arkiv“; bogen er skrevet af instituttets chef, professor *Einar Andersen*. Det er en virkelig fin bog. Tegningerne står rent og klart, og adskillige af dem er i yndige farver. Hver eneste bygning er ledsaget af en kortere beskrivelse. I Sorø amt gengives kirkerne i Benløse, Bjernede, Flakkebjerg, Fuglebjerg, Fuirendal, Haraldsted, Kr. Stillinge, Korsør, Krummerup, Kvislemark, Kværkeby, Magleby, Slagelse Sct. Mikels og Sct. Peders, Ringsted Sct. Bendts, Sludstrup, Sorø og Tårnborgh. Af herregårdene er medtaget Borreby, Bregentved, Charlottedal og Giesegård.

MORDET VED RINGSTED – er titlen på en skillingsvis, som Foreningen Danmarks Folkeminder har nyudgivet sammen med 9 andre mordviser. Efter visens ordlyd gengives beretningen om, hvordan tjenestekarl Anton Vilhelm Andersen fra Sandby i 1913 blev fundet myrdet i vejgrøften ved Høm.

KONGELIG BYGNINGSINSPEKTION I SORØ AMT – I serien „Foreløbige Arkivregistratur“ har Landsarkivet for Sjælland udsendt „Kongelige Bygningsinspektorsarkiver“. Materialet, der omfatter årene 1856-1956, indeholder bl.a. synsprotokoller for bygningerne under Sorø Akademi, for amtmandsbolig og amtmandsgård. Videre kan noteres materiale om børnehjem og 2 pakker arkivalier om kirker i amtet.

TRELLEBORG – Der foretages stadig nye vurderinger af materialet om Trelleborg. I „Årbøger for nordisk oldkyndighed og Historie“ 1972 har *Johs. Larsen* i artiklen „Nogle bygningstekniske synspunkter på jernalderens og vikingetidens huse“ også inddraget Trelleborg i sin betragtninger. Det er de sidste prøvegravninger og tømmerkonstruktionerne, han prøver at tage op til nyvurdering.

GEJSTLIGE LOKALARKIVER I SORØ AMT – For lokalhistorikere, museumsfolk og mange andre er det af stor værdi, at Rigsarkivet har udsendt en oversigt over, hvad der er bevaret af kirke- og klosterarkiver i Lund og Roskilde stifter i tiden indtil 1559. For Sorø amts vedkommende noterer vi enkelte bevarede middelalderbreve om kirkerne i Øde Førlev, Stillinge, Eggeslevmagle, Høve, Gimlinge, Førlev, Gunderslev, Slagelse Sct. Peders, Korsør Sct. Gertruds og Skælskør, mens der er bevaret hele 13 breve om Slagelse Sct. Mikkels. Sorø klostres arkiv rummer 41 breve fra tiden 1228-1558; Ringsted kloster er anført med 4 breve, Antvorskov med 25 breve fra årene 1341-1529 og Skovkloster (Herlufsholm) med 40 breve fra 1140-1559.

AGERSØ – På Munksgårds forlag har skoleleder *Niels Stahlschmidt* udsendt en lille bog om Agersø. Den er kommet i forlagets serie „Verdens Landsbyer“. Det er Agersø, som den er i dag, med det liv, der leves på øen i vor tid. De forskellige vilkår, som afvandring og turisme, mekanisering, rationalisering og færgefart samt naboskabet til Stignæsværket byder øen, er med. Og dog er gammel sædvane og tankegang ikke glemt. Sprog og udstyr gør den vel anvendelig til undervisning.

ERINDRINGER FRA VENSLEV OG SANDVED – Malermester *Hilmar Rasmussen*, Hellerup, har taget sig for at skrive sine erindringer. De er udsendt i stencileret form med titlen „Landsbydrengen I, mine erindringer“, og de er ledsaget af mange billeder af de personer og steder, han fortæller om. Han fortæller levende om barndomshjemmet, husmandsstedet i Venslev Enghave, om skolegang og konfirmation og om sin gerning som tjenestedreng. Han kom i malerlære i Sandved og var vidne til stationsbyens begyndende fremvækst. Ikke mindst bageriet „Dannebrog“, hvorfra han senere hentede en datter til hustru, har en stor plads i erindringerne fra Sandved. Herefter følger en god beskrivelse af opholdet på Haslev Håndværkerhøjskole. Alle erindringerne er på smukkeste måde præget af forfatterens stærke tilknytning til Indre Mission.

PLANMSSIG DRIFT AF FÆSTEGODS – i Holbæk, Sorø og Præstø amter er en meget vægtig og grundig afhandling, som cand. mag. *Arne Hentze* har offentliggjort i „Bol og By“, hæfte 8, som udgives af Landbohøiologisk Selskab. Det er en vigtig side af de store landboreformer i de 3 amter, der her er taget op til historisk behandling. Fra Sorø amt er benyttet godsarkivalier fra 12 af de betydeligste herregårde omfattende tiden omkring år 1800.

Historisk Samfund for Sorø amt 1974

Foreningens vintermøde fandt sted den 3. april på Skælskør Folkehøjskole. Lederen af lokalhistorisk institut ved Københavns Universitet, amanuensis Kn. Prange fortalte om: Slægt, miljø og samfund. Næsten 100 af medlemmerne var mødt op, og de fik en meget udbytterig aften. Da det var første gang, vi var på Skælskør Folkehøjskole, var der lejlighed til en rundgang på skolen, der ligger meget smukt på en skråning mod Skælskør fjord.

Grundlovsdagen havde vi indbudt til en forårstur til Møn. Et stort antal medlemmer kørte selv, og en del fulgtes med turens leder, lektor L. Balslev, i bus. Første besøg på turen var Fanefjord kirke, hvor lektor Balslev fortalte om de berømte kalkmalerier. Der var ligeledes lejlighed til at se Danmarks største langdyse, der ligger lige syd for kirken. Efter frokosten, der blev indtaget på Damme Kro, samledes man i Keldby kirke, hvor sognepræsten orienterede om kirken og dens kalkmalerier. Turen, der var begunstiget af godt vejr, blev af deltagerne betegnet som særdeles vellykket.

Årsmødet blev afholdt den 7. september. 1974. Godt 200 medlemmer var mødt på godset St. Svenstrup ved Borup, da formanden bød velkommen og takkede godsejer, baron Wedell-Neergård og frue, fordi man så venligt havde taget mod foreningen. Inden rundgangen i den smukke hovedbygning fortalte baron Wedell-Neergård om godsets og slægtens historie. Der var såvel før som efter rundgangen lejlighed til at gå en tur i parken. Senere samledes man i Vigersted kirke, hvor pastor J. Hørbo interessant og levende fortalte om kirken.

Generalforsamlingen blev afholdt på Anlægspavillonen i Ringsted. Hr. C. Jonsén valgtes til dirigent. Formanden aflagde beretning – herunder takkede han for godt udført arbejde af sognerepræsentanterne. Der blev ligeledes bragt en tak til redaktionsudvalget af årbogen og foreningens kasserer. Da Niels Fr. Rasmussen, Farendløse, ikke ønskede genvalg, valgtes gdr. Carl Jensen, Hanehøj. Øvrige valg var genvalg. Formanden bragte en tak til Niels Fr. Rasmussen for godt samarbejde. Man vedtog en forhøjelse af kontingentet fra 18 til 25 kr. Under evt. drøftede man transportproblemet til foreningens møder og udflugter, ligesom man kort berørte muligheder for lavere kontingent til unge. Viceinspektør R. Henneke aflagde beretning om regnskabet.

Johs. Lyshjelm.

Resumé af regnskabet 1/7 1973 – 30/6 1974

Indtægt

Overført fra 1972/73	9.436,65
Kontingent (668 medlemmer)	12.024,00
Salg af ældre årbøger	552,60
Tilskud fra ministeriet	1.800,00
Tilskud fra amt og kommuner	2.000,00
Tilskud fra pengeinstitutter	1.300,00
Refunderet porto	961,00
Diverse indtægter	257,01
	<u>28.331,26</u>

Udgift

Årbogen 1973	13.395,00
Porto	2.786,34
Administration	2.949,62
Møder	1.655,30
Adresseringsmaskine	3.003,64
Diverse udgifter	974,06
At overføre til 1974/75... ..	3.567,30
	<u>28.331,26</u>

Foranstående regnskab er gennemgået efter de foreviste bøger og bilag og fundet overensstemmende med disse.

Slagelse, den 3. september 1974.

sign. *Kaj Jensen.*

sign. *Fr. Andersen.*

Medlemstal pr. 1. juli 1974 668 ordinære medl., 6 livsvarige medl., ialt 674.

Historisk Samfund har i 1973/74 medtaget tilskud fra ministeriet for kulturelle anliggender og amtsfonden. Endvidere har følgende kommuner ydet tilskud: Fuglebjerg, Haslev, Skælskør og Slagelse.

Desuden har vi modtaget bidrag fra følgende pengeinstitutter: Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Haslev Sparekasse, Høve, Flakkebjerg og Gimlinge Sogne og Omegns Sparekasse, Sjællandske Bank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen „Sjælland“.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vore arbejde. *R. Henneke.*

Nye medlemmer 1/4 1975

1. Andersen Juul, fisker, Bisserup, 4243 Rude.
2. Brandt, Johs., gdr., Søndermarken 4, Rosted, 4200 Slagelse.
3. Bruun, Leif, Frederiksgade 31, 8700 Horsens.
4. Egemar, Anders, tandlæge, Frihedsdal, 4291 Ruds Vedby.
5. Eggers, Bent, arkitekt, Nybøllevvej 57, 2750 Ballerup.
6. Greve, Ellen, tandlæge, Katrinevej 6, 4270 Høng.
7. Greve, Johs., lærer, Rosenvænget 5, 4690 Haslev.
8. Hansen, Gudrun, fru, Østergade 4 B¹, 4230 Skælskør.
9. Hansen, Jens E., fhv. sognerådsfmd., Sneslev, 4100 Ringsted.
10. Hansen, Karen, fru, Parkvej 2 E, 4230 Skælskør.
11. Hansen, Knud, Møllegården, Smedegade 63, 4200 Slagelse.
12. Hansen, Per Wester, lærer, Agerupvej 22, Vigersted, 4100 Ringsted.
13. Høje Tåstrup kommunes Biblioteker, Køgevej 40, 2630 Tåstrup.
14. Jensen, Erik, radioforhdl., Nørregade 20, 4100 Ringsted.
15. Jensen, Henry, parcellist, Krøjerup, 4180 Sorø.
16. Kousgaard, Børge, lærer, Sdr. Parkvej 175, 4100 Ringsted.
17. Landsbibliotek, Det sønderjydske, 6200 Åbenrå.
18. Larsen, Asger, malermester, Absalonsgade 5, 4180 Sorø.
19. Larsen, Gregers, kontorass., Neblerødsvej 10, 4250 Fuglebjerg.
20. Larsen, Johanne Rask, Reersø, 4281 Gørlev.
21. Lorenzen, E., lagerforv., Nygade 42, 4690 Haslev.
22. Nielsen, Tom, sognepræst, Kvislemark, 4700 Næstved.
23. Ousen, Niels, tandlæge, Hauchsvej 21, 4180 Sorø.
24. Petersen, Bendt, malermester, Nørregade 37, 4100 Ringsted.
25. Petersen, Ivan, sekr., Filadelfia, 4293 Dianalund.
26. Rasmussen, Kaj, gdr., Hyllested, 4261 Dalmose.
27. Rasmussen, Sv. Åge, gdr., Asbjerggård, Gerlev, 4200 Slagelse.
28. Ring, B., Kongshøj, Mulstrup, 4100 Ringsted.
29. Ørom, Peder, lærer, Dr. Margrethesvej 17, 4100 Ringsted.

Til medlemmerne:

De anmodes venligst om at hjælpe os med at skaffe nye medlemmer til foreningen. Medlemstallet er for øjeblikket på ca. 660, men var for 5-6 år siden på 720. Det ville være rart, om vi igen kunne nå dette antal. Det ville hjælpe godt på vor økonomi, så vi kunne få råd til endnu flere arrangementer.

Repræsentanter i sognene, der modtager indmeldelser

<i>Alsted</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Boeslunde</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Bromme</i>	Skovfoged P. Hoch.
<i>Eggeslevmagle</i>	Sognepræst Jens Hansen
<i>Fodby</i>	Førstelærer J. G. Høgsvig.
<i>Fuglebjerg</i>	Overlærer Erling Petersen.
<i>Fårdrup</i>	Gdr. Vald. Sejr Møller
<i>Gudum</i>	Gdr. Sigfred Frandsen.
<i>Haarslev-Tingjellinge</i>	Overlærer Holger Johansen, Sandved.
<i>Haslev-Freerslev</i>	Bibliotekar Jens A. Nielsen.
<i>Holsteinsborg</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested</i>	Amtsfuldmægtig Bendt Jensen, Brobjerggaard.
<i>Hyllinge</i>	Gdr. Poul Stensgård Hansen.
<i>Hove-Flakkebjerg</i>	Gdr. Jens Buchwald, Flakkebjerg.
<i>Korsør</i>	Viceinspektør Jørg. Thorborg.
<i>Magleby</i>	Skoleleder Johs. Lyshjelm.
<i>Munkebjergby</i>	Gdr. Johannes Nielsen, Rude Eskildstrup.
<i>Nordruposter-Farendløse</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, Ll. Ryeshus.
<i>Ringsted</i>	Salgschauffør Harry Petersen.
<i>Skælskør</i>	Tobakshandler C. J. Brinck og overlærer Ingeborg Christiansen.
<i>Sneslev</i>	Gdr. Carl Jensen, Hanehøjgaard.
<i>Stillinge</i>	Gdr. Christen Christensen.
<i>Teestrup</i>	Proprietær P. Klestrup Hansen.
<i>Tystrup-Haldagerlille</i>	Overlærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg</i>	Overlærer Niels Jensen.
<i>Valsøllille-Jystrup-Vigersted</i>	Fru Gerda Ahrenkiel Petersen, Ortved.
<i>Vemmelev</i>	Gdr. Peter Kristensen, Forlev.
<i>Vetterslev-Høm</i>	Mekaniker Berg Jacobsen, Vetterslev.
<i>Ørslev-Sdr. Bjærge</i>	Gdr. Gunner Jensen, Ørslev.

Ældre årbøger

I nedenstående oversigt er opført de udkomne årbøger, der kan købes ved henvendelse til kassereren, viceinsp. R. Henneke, Kristinelundsvej 39, 4200 Slagelse. Prisen er 15 kr. pr. bind for medlemmer og 20 kr. for ikke-medlemmer. Der gives rabat ved køb af flere eksemplarer.

1	1912	udsolgt	19	1931		40	1953	
2	1913		20	1932		41	1954	
3	1914		21	1933		42	1955	
4	1915	udsolgt	22	1934		43	1956	
5	1916	udsolgt	23	1935		44	1957	udsolgt
6 ¹	1917	udsolgt	24	1936		45	1958	udsolgt
6 ²	1917	udsolgt	25	1937		46	1959	
7 ¹	1918		26	1938	udsolgt	47	1960	
7 ²	1919	udsolgt	27	1939	udsolgt	48	1961	
8 ¹	1920		28	1940	udsolgt	49	1962	
8 ²	1920		29	1941	udsolgt	50	1963	
9	1921		30	1942	udsolgt	51	1964	
10	1922		31	1943	udsolgt	52	1965	
11	1923		32	1944		53	1966	
12	1924		33	1947	} dobbeltbd.	54	1967	
13	1925		34	1947		55	1968	
14	1926		35	1947		56	1969	
15	1927	udsolgt	36	1948		57	1970	
16	1928		37	1950		58	1971	
17	1929		38	1951		59	1972	
18	1930		39	1952		60	1973	
						61	1974	

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessens „Alsted og Ringsted herreders skolehistorie“ og samme forfatters „Slagelse herreds skolehistorie“. Endvidere har lokalhistorikeren Niels Fr. Rasmussen stillet et samlet særtryk af Søren Hyldegaards erindringer til rådighed for Historisk Samfund. Pris 10 kr. pr. stk.

Love for Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog – og om muligt mindre skrifter –, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget fastsættes af generalforsamlingen.

- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg bestående af en redaktør og 2 medlemmer, alle valgt af bestyrelsen.
- § 6. Regnskabsåret går fra 1/7–31/6. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst 2/3 af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Nyt fra de lokalhistoriske arkiver og Sorø amts museum

Fuglebjerg egnhistoriske Arkiv

I året 1974 er arbejdet fortsat. De samme 9 medlemmer i arbejdsudvalget indsamler stadig arkivalier. Der er i afvigte år indsamlet 268 numre, således at arkivet nu ialt fra starten i 1970 har modtaget 1.217 arkivalier. Mange modtagne skolebilleder og prospektkort samt en del sange fra festlige lejligheder fortæller om fortiden. Fra dødsboer er modtaget fotografier og forskellige dokumenter. Argang 1970/74 af det ophørte „Venstres Folkeblad“ er modtaget. Endvidere er artikler m.v. fra lokale aviser også i år indlemmet i arkivet. *Gabriel Pedersen.*

Lokalhistorisk Arkiv, Korsør

Der har i årets løb været afholdt 13 arbejds møder, hvor medlemmerne udfører et fortjenstfuldt arbejde, samt 7 forretningsudvalgsmøder. Ialt er modtaget 370 arkivalier af forskellig art, ligesom der har været ialt ca. 275 besøg, hvor arkivleder Borgstrup orienterer de besøgende og modtager eventuelle, supplerende oplysninger.

Af udadvendte aktiviteter kan nævnes, at arkivet deltog med en samling billeder på Kulturelt Samråds udstilling „Lidt af hvert“ samt med forevisning af Korsør-filmen 1925, at nogle medlemmer deltog i et grundkursus på Fejø, og at formanden deltog i SLA's 25 års jubilæum den 22. oktober 1974. Laboratorieforsøger Sv. Elmquist, Slagelse, har berettet om familien Dyrhauges tilknytning til Korsør, arkivets filmmand, K. B. Rasmussen, har vist film om Korsørbegivenheder 1972/73, og arkivet deltog i Kulturelt Samråds udstilling „19“ med billedserien „Trafikken i og om Korsør“.

Arkivets første fremstød uden for Korsør fandt sted 26./27. oktober 1974, da man ved hjælp af bogbussen arrangerede en rullende udstilling med glimt fra arkivets hylder. Den havde ca. 200 besøgende, værdifulde arkivalier blev afleveret og flere stillet i udsigt.

Et tilbageblik viser, at arkivet vinder større udbredelse, og befolkningen ser det nyttige i, at tingene bevares for eftertiden. Arkivet har deltaget i det forbe-

redende arbejde med Korsør Jubilæumsbog 1975 på 4 redaktionsmøder. Bogen påregnes udsendt ved de kommende sommerfesters kulmination ultimo august/ primo september.

I løbet af 1975 vil arkivet flytte til kommandantboligen på Fæstningen, som vil danne en historisk ramme om arkivet og skaffe os den længe ønskede plads. (Forkortet ved red.). *Jenny Christensen.*

Midtsjællands lokalhistoriske Arkiv 1973 og 1974

Disse to år har været gode for arkivet. I 1973 gik endnu et af vore længe nærrede ønsker i opfyldelse: Vi fik en lønnet arkivsekretær, – en højst mærkbar og højt påskønnet aflastning for såvel arkivar som arbejdsudvalg. Mange usorterede bunker og kasser er bragt i orden, avisregistreringen er á jour og den daglige drift i det hele taget i gode hænder.

Tilvæksten i dette to-år har været stigende, folk i kommunen er ved at kende arkivet. Et specielt udsendt cirkulære om foreningsarkivalier har efterhånden virket – på langt sigt. Der er desuden foretaget særlige indsamlinger af oplysninger og arkivalier om den sjællandske midtbane og om kildekonerne.

Arkivet har i den forløbne periode ydet assistance til mangfoldige personer og formål: bogillustrationer, film, skoleopgaver, specialafhandlinger m.m., og der har været en enkelt udstilling i samarbejde med Midtsjællands kunstkreds.

Åbningstiden torsdag kl. 16–18 har været jævnt godt besøgt, og som de tidligere år har arkivets foredragsrække trukket ca. 175 deltagere, – dog ikke alle på én gang, – heldigvis. Også i 1973 og 74 har foredragsrækkens afslutningsaften været kombineret med arkivets årsmøde, hvad der fremdeles virker godt.

Selv om vi i 1973 tog endnu et kælderrum i brug (det sidste!) – er pladsen atter ved at være kneben, og den tid er ikke fjern, hvor vi må til at finde flere eller større lokaler. *Niels-Jørgen Hansen.*

Næstved by- og egnhistoriske Arkiv

Arsberetning 1974

Den store begivenhed i året 1974 var arkivets flytning fra hovedbiblioteket på Sct. Peders Kirkeplads til de nyindrettede lokaler i den nye biblioteksfilial, Sct. Jørgens Park 34.

Fra den del af Øster Flakkebjerg herred, som nu hører under Næstved kommune er der i årets løb indkommet en række gode ting, hvoraf skal nævnes: Læge Christiansens arkiv omfattende 2 bind om hver af sognene Fodby og Valensved med beskrivelse af sognene og en mængde personalia. Korrespondancesager vedrørende Syd- og Østsjællands Sadelmager- og tapetserermesterforening stammende fra sadelmagermester H. Larsen, Sandved. 11 bind lodsjournaler

fra Karrebæksminde 1831–1959. Kopibog for Fiskernes Fællessalg i Karrebæksminde 1921–22. Endvidere ca. 100 billeder, hvoraf de fleste er fra Herlufsholm sogn.

Avisregistreringen er nu ført frem til 1863.

Overlærer, fru Ebba Køie, Karrebæk, er tiltrådt som medarbejder ved arkivet.
A. Strange Nielsen.

Skælskør egnhistoriske Arkiv

Beretning 1974/75

Arkivet har i årets løb modtaget 54 afleveringer af meget varierende omfang. Der er særlig grund til at nævne 12 protokoller fra Skælskøregnens Husmandsforeninger og en samling af breve, småtryk, avisudklip og sange af og om den kendte provst og topografiske forfatter i Eggeslevmagle Seyer Mahling Beyer (1740–1840).

Arkivet indsamler også materiale, som bliver historiske i fremtiden. Det sker bl.a. gennem fotografering. En af arkivudvalgets medlemmer Aksel Larsen har således optaget en større samling fotografier af de lokaliteter og bygninger, der berøres af den nu påbegyndte omfartsvej langs Skælskør Nor.

Arkivudvalget har holdt 6 møder. Johs. Lyshjelm, der siden arkivets oprettelse har været formand for arkivudvalget og leder af arkivet, har desværre måttet frasige sig dette hverv på grund af manglende tid, efter at han pr. 1.4.74 blev valgt til borgmester i Skælskør. Bibliotekar Søren Clausen står herefter som daglig leder af arkivet.
Søren Clausen.

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn

Beretning for regnskabsåret 1974/75

Lokalhistorisk Arkiv for Slagelse og Omegn har i det forløbne regnskabsår modtaget 196 enkeltsager og 13 pakker med forskelligt indhold af lokalhistorisk interesse. Desuden 588 billeder, 1 fotoalbum og en stor samling fotografiske plader stammende fra fotograf frk. A. Andersens fotografiske atelier på Rosengade. Videre 1 film, 3 pakker dias og båndoptagelser.

Vedrørende arkivets virksomhed kan nævnes, at arkivaren har holdt lysbilledforedrag for „Dansk Døve Ungdomsforening“ og for Hyggeklubben.

I anledning af „Sammenslutningen af Lokalhistoriske Arkiver“s 25 års jubilæum deltog stadsbibliotekaren og arkivets arkivar i et arrangement på Landsarkivet.

I øvrigt fortsætter registreringsarbejdet. Arkivet har haft et voksende antal besøgende, som søger oplysninger af forskellig art.
Frederik Andersen.

Lokalhistorisk Arkiv for Sorø og Omegn

Arkivet har holdt åbent hus den 18.11.1974 med udstilling og fremvisning af Sorofilmen fra byjubilæet 1938.

Fra forstanderinde Margaret Lauridsen, Ankerhus, er modtaget billeder og papirer, der bl.a. belyser fru Magdalene Lauridsens indsats på forskellige områder.

Dagbladets lokalredaktion har overladt museet materiale, der bl.a. omfatter hæfter med lokalhistoriske artikler af redaktør Karl Elnegaard.

Registreringsarbejdet er fortsat på frivillig basis.

L. Balslev.

Sorø Amts Museum

Arbejdet har i 1974 været fortsat på sædvanlig vis, men museet led et smerteligt tab, da dets daglige leder, Otto Nielsen, blev syg og døde i februar 1975.

Det er nu lykkedes at få pensioneret overlærer Vilhelm Jørgensen til at overtage ledelsen.

Der arbejdes med planer om at få opført en forbindelsesgang mellem hovedbygning og bagbygning langs gårdspladsens søndre side. Det ville i høj grad forbedre pladsforholdene.

Købmand G. W. Niensens købmandsforretning i Søndergade er blevet nedlagt, og inventaret (fra o. 1900) er blevet overladt til museet.

Blandt mange andre gaver kan nævnes en pult, som har stået i købmand Bonnesens forretning på Storegade. Traditionen vil vide, at senere skibsreder A. P. Møller, der var i lære hos Bonnesen, har lært at føre regnskaber ved denne pult!

L. Balslev.

